867065
Oe

OLLER

L'ESCANYA-POBRES.

CENTRAL CIRCULATION AND BOOKSTACKS

The person borrowing this material is responsible for its renewal or return before the **Latest Date** stamped below. **You may be charged a minimum fee of $75.00 for each non-returned or lost item.**

Theft, mutilation, or defacement of library materials can be causes for student disciplinary action. All materials owned by the University of Illinois Library are the property of the State of Illinois and are protected by Article 16B of *Illinois Criminal Law and Procedure.*

TO RENEW, CALL (217) 333-8400.
University of Illinois Library at Urbana-Champaign

When renewing by phone, write new due date below previous due date. L162

Digitized by the Internet Archive
in 2017 with funding from
University of Illinois Urbana-Champaign Alternates

https://archive.org/details/lescanyapobreses00olle

1.a ed.

NARCÍS OLLER

L' Escanya-pobres

Estudi d' una passió

premiat en los Jochs Florals de 1884

Barcelona
REVISTA LITERARIA
87 Hospital 87
1884

A L'Avenir"

la

BIBLIOTECA

DE LA

REVISTA LITERARIA

I

OBRAS CATALANAS DE NARCÍS OLLER

Cróquis del natural.	8	reales.
Notas de color (2.ª edició).	10	»
Isabel de Galcerán (Agotada).		
La Desconsolada, traducció (Agotantse).	8	»
La Papallona	10	»
L' Escanya-pobres.	8	»

EN PREPARACIÓ

Vilaniu.

Ne voilà mes amis

N. Oller

NARCÍS OLLER

L' Escanya-pobres

Estudi d' una passió

premiat en los Jochs Florals de 1884

Barcelona
REVISTA LITERARIA
87 Hospital 87

ES PROPIETAT

867 Ol 5
Oe

Á EN JOAN SARDÁ

A tu, qu' ans de conéixe'ns me vas revelar al mon literari, á tu que, després, has estat pera mi amich de cor.

L' ESCANYA-POBRES.

I.

Los mercats de Pratbell, d' antiga nomenada, arribaren á son més gran explendor pe 'ls encontorns del l' any 50 de la present centuria. Acabava d' estrenarse 'l tros de carretera de Madrid á la Granada qu' atravesa á Pratbell, y essent aquesta vila cap de jornada ó de rellevo, 'n tocá 'ls resultats ben prompte. Los blats d' Urgell y d' Aragó hi abocavan á torrentadas los carros, y era negoci gras no deixar-

los passar endevant, provehit com estava 'l pais de salts d' aygua y bons molins. Aixís fou qu', en un *sancti amen*, l' esperit especulador dels de Pratbell comprengué la jugada y plantá arreu per tota la vila magatzéms de grans, cavant sitjas, al costat mateix dels cups.

Un dels magatzéms que cridá l' aten. ció desde primera hora, fou lo qu' al carrer de la Roca, vora 'l portal Gran y á vint passas del Pallol, obrí l' Olaguer. Perqué ¿quí era l' Olaguer? ¿ab quíns poders contava? Heus aquí las preguntas que 's feya tothom, l' enigma que capficava als de Pratbell al passar pe 'l carrer de la Roca. L' Olaguer, aquell minyó traginer, fill de qui sab ahont, que fins are ha menat matxos? Si es més pelat qu' una rata! ¡Si encare du pe 'l cabell rastre de las pallissas hont dormia! D' hont ha tret los diners?

Era verament estrany que mentres los altres traginers, fills de la vila, havian d' emigrar ó junyirse á oficis més grossers, aquell foraster sense nomenada tingués forsas y pit pera obrir magatzém. Tal hi havia que, pera explicar lo misteri, recordava 'l nom de coquí qu' entre 'ls del ofici disfrutava l' Olaguer, y 'l senyalava á sos fills com exemple de previsió y estalvi digne d' imitarse. D' altres, mal pensats, que may ne mancan, atribuhian sa riquesa á una malifeta; recordavan á cau d' orella que, temps enrera, un senyor qu' l' Olaguer acompanyava al Remey morí estimbat, y 'l matxo ni una rascada... ¿m' entén? No faltava qui mirés al nou graner com testaferro d' algun gat-vell que qui sab per quins fins no volia treure la cara. Per fí, los que 's creyan més espavilats, tots s' ho espli-

cavan ab la omnipotencia momentánea de l' ambició, confiant per aixó al temps los mals pronóstichs que, com qui no ho vól, deixavan caure.

Passaren messos, passaren anys y 'l magatzém seguia obrint y tancant sas portas ab lo sol y encare sense eclipses ni nuvoladas. De bon matí, se plantificava ja l' Olaguer al brancal de la porta, y, recolzat en las sacas de mostra, esperava compradors, vestit de blauhet al estiu, de pana al hivern, sempre ab la mateixa roba de quan era traginer, sempre ab lo mateix mocador de seda virolat, entortolligat al front, ó ab la barretina musca ja més descolorida y suhada que la de cap pobre. Saludava als vehins ab un bondia ó Deu vos guard, y si 'ls compradors no matinejavan, ben prompte se encauhava per las fosquedats del magatzém, desde

hont, *tot tirant plans*, vigilava sens esser vist las copsadas sacas que 'l sol acalentava de biaix. S' aturavan pagesos, prenian una mostra de blat dins lo palmell, la sospesavan, la gronxavan, la bufavan, se la passavan á raig fet d' una má á l' altra com rajolí d' or, y, si agradats de la mercaderia, llansavan la vista enlluhernada á l' interior, no trigava un segon á eixir l' amo, de son amagatall, dreturer y cautelós com l' aranya del albench.

Era altot y ossut; pero magre y cappetit. Com bon moreno, tenia negre 'l cabell, sempre arranat, y negras eran també las ninas de sos ulls, fredas y escorcolladoras mentres ascoltava, guspirejants ó dolsas quan sa paraula ho requeria. Quasi be barba-mech, tenia no obstant groixudas cellas, unidas sobre son nas llarguet y cantellut. Pero

lo que més caracterisava aquella figura, era la boca, tirada en devant com la del furó, ab sos llabis tan prims y cenyits al ós, que no podia badarlos sense fer l' efecte de qu' ensenyava las dents pera mossegar. Disposava així meteix en contra d' ell, una oposició, evident al primer cop d' ull, entre sos moviments reposats y son temperament nerviós. Al véurel tan esprimatxat y rebegut, un presentia l' agilitat traydora del gat y estava com pensant: ¿quán traurá las unglas? ¿quán me botará á demunt? Y no obstant jamay las treya, may se barallava y enardia, níngu l' havia vist perdre aquell pas de gat emperesit ni sas costums metódicas de sempre.

Pero ab aixó y tot, disfrutava molt pocas simpatías. Lo veynat l' espiava dia y nit, y per un efecte més senti-

mental qu' enrahonat, odiava la vida d' aquell home. Ningú li sabia cap mal pas, llevat del estimbament d' aquell senyor qu' anava al Remey del que sols problemáticament n' era responsable; pero res, á las afeccions no 'ls hi cerqueu rahó d' existencia. L' un las enfilava en lo posat de mosca morta, l' altre en son parlar nyau-nyau, lo de més enllá perque no podia contemplar sens frisansa lo sistema de vida raquítich y puntual d' aquell home.

Y realment, son modo de viure era miserable y misteriòs tot á la hora. Ni una mala criada, ni un mosso pera las feynas més grosseras de sa industria. Ell mateix ajudava á carregar y descarregar las sacas de gra y farina qu' entravan en son magatzém; ell mateix escombrava ab una mala granera lo boll del enrejolat, passava la rasadora

á las mesuras y omplia ó buydava 'ls cassals y la sitja. Espitregat y afanyós quan convenia, travallava fins á perdre alé, y si havia d' eixir de casa, tancava la porta y s' enduya la clau á la butxaca.

Tota s' habitació era l' estreta y fosca rebotiga que hi havia al fons del magatzémt, aclarida no més per un cel-obert, esquifit y reumátich, ple de trastos vells, ollas fumadas y una ratera hont, boy cada dia, acabavan sa existencia un parell de ratas com conills. Cada dissabte, á la tarde, omplia de fum aquell cel-obert. Los vehins esbrinaren qu' allavors bullia una calderada de farinetas y que l' endemá las escudellava en set plats de terrissa, consumintne un cada vespre. «Se menja las sopas fredas», deyan. Y aquest era l' únich sopar del Olaguer.

Pera dinar, estava aconduhit al hostal de Sant Roch. Allí concorrian los pagesos més enderrerits, los carreters més jugadors, y 'l Olaguer hi anava pera bestraure 'ls hi diners á ral per duro. En cuant al dormir, donchs que ningú havia traspassat lo llindar de sa fosca habitació, era impossible saber com lo miserable graner se las arreglava. Sols *imputantli* un luxo exagerat, s' atrevian algúns á suposar que jeya en una márfega, dalt d' un catre; d' altres, presumian que ho feya demunt de sachs vells; los més, s' inclinavan á creure qu' en un jas de palla ó en los munts de boll arrambats ab l' escombra.

Ni saraus, ni aplechs, ni fontadas, ni funcions d' iglesia trencavan la marxa matemática d' aquell rellotje; sempre á dins del magatzém, senyalant lo mitj-

dia ab s' anada al hostal, la posta de sol ab lo grinyol de las pesantas portas que restavan sols tancadas fins que 'l dia esqueixa la boyra de la nit. L' única casa que freqüentava era la del notari Xirinach, un notari que li extenia 'ls debitoris ab qu' endogalava als enderrerits y als jugadors, en sa taula de bayeta despintada y sembrada de papers polsosos, serraduras y plomas d' oca.

També passava 'l Sr. Xirinach plassa d' avaro no essentho sinó per reflexo de sa muller. En altras mans, D. Magí Xirinach hauria sigut senzillament un home previsor, ó si 's vól, un home interessat com tants ne corren; incapás peró de viure ab la mesquinesa á que 'l reduhia aquella dona, vera encarnació de l' avaricia més crudel y refinada. La flaca del notari no era 'l di-

ner pe 'l diner; sinó la cobdicia de la propietat. Fluix de complexió y de natural esporuguit, era d' aquells que pensan sempre en las contingencias de la sórt y en la vellesa, de la qual estava ja frech á frech. Pera assegurar aquésta contra las inclemencias de la miseria. hauria estat continuament fincantse; pero sotpeditat per D.ª Tuyas, qu' era de génit dominant y porfidiós y s' havia posat las calsas, lo pobre home havia de arribar á sos fins per altre camí molt més tort y llargarut. Deixava 'l diner á interés pujat, perque ella ho volia, y ell somniava sempre en l' hora d' entaular judici y embestir l' hipoteca. La possessió d' aquésta li hauria agradat més que 'l diner. D.ª Tuyas tot al revés; d' aquí contínuas disputas dins d' aquell matrimoni. No obstant los esforsos del notari, la sórt

se mostrava sempre més favorable á D.ª Tuyas y als deutors: finia 'l plasso y aquestos pagavan bitllo-bitllo; 'l capital se li havia aumentat; l' hipoteca se li havia escorregut una vegada més dels dits. Germana de sa fluixedat de génit era la desconfiansa que tenia de sa propia válua. Era dels que cridan sempre á primer hora, qu' arrian velas aviat y qu' acaban per admirar sempre la forsa de voluntat del contrincant. Per aixó, víctima y tot de D.ª Tuyas, tenia per ella especial adoració. L' avaricia d' aquesta dona, ab tot y esser supina, als ulls d' aquell marit ofuscat no traspassava la ratlla d' una economia molt prudent. D.ª Tuyas, per ell, era modelo de estalviadoras, de dona de sa casa.

Per lo que toca al graner, D. Magí l' estimava com lo pagés estima al ar-

bre que creix ab sas regadas. Ell li havia dat la ma, lo veya creixer, y posantlo en camí d' adquirir, se feya l' ilusió de que s' hi posava ell mateix ó quan menys n' assaboria las dolcesas.

Durant molts anys, passá l' Olaguer las tardes dels diumenges en aquell despaig folrat per una doble paret de protocols y pergamins polsosos.

—Quánta de moneda déu representar tot aixó? Quánts de testaments y contractes plens de números, eh?

Lo Sr. Xirinach, se llepava 'l mostatxo de serrell, se fregava la galta brianosa, arrufava 'l nas, y llansant una mirada ideal per l' escletxa de sas ulleras blavas, responía ab melancólica veu:

—Ja ho podeu dir, ja! Si aquí, tinguessem tot lo diner de qu' aixó parla, ja fora amo de mitj Catalunya.

Més de quatre y més de vuyt vegadas havian repetit aquesta conversa, com si 's passessen un confltet per la boca, mentres D.ª Tuyas, tot bellugant lo cap ab menyspreu desembrassava la tauleta del escribent.

Fora papers y tinter, l' espolsava ab lo mocador d' herbas qu' arrancava de la bata de son marit, mal qu' aquest rondinés y cada diumenge 'n rondinava; treya un jóch de cartas ja ronyosas y corvas com teulas, y ¡apa! ja hi som! Lo notari ab son casquet mitj desbrodat y suhós, sas ulleras blavas y son mostatxo de serrell, s' asseya devant per devant de sa costella. Aquesta, ab sa cara de pergamí arrugat, comprimida fins dessota las orellas, pe 'ls bandós de sa perruca, comensava invariablement una disputa sobre si 'l jòch seria un solo, una bescambrilla ó un truch y

flor. Com qu' era tan *repatania* (paraulas del notari) se feya la seva *santa voluntat*, qu' en aquest cas volia dir la bescambrilla, y la pau regnava entre 'ls contendents, fins á l' hora de pagar, que, segons sembla, era la en que, 'l vencedor d' aquella tarde, comensava á rondinar, pera no rebrer com trofeus de la victoria, xavos llisos per quartos y cabotas de clau per xavos. Hi havia un moment en que 'ls tres jugadors, tot d' un plegat, s' aixecavan de la cadira, aferrant cadascú ab lo puny clos sobre la taula, lo corresponent muntet de calderilla; pero devant del conflicte de tanta merma, lo guanyador solia capitular, admetent cabotas y xavos llisos. Qui aygua atura, blat mesura, solía dir cadascú interiorment. Y l' un se mofava de l' altre á qui creya haver explotat

Mentrestant la claror mimvava, enfosquint l' estret escriptori. L' Olaguer cuytava á despedirse pera poder arribar encare entre dos llustros á casa seva, y 'ls vehins, al véurel entrar, ab ironia més ignoscent que fundada, solian exclamar entre dents:

—Ja va á menjarse las sopas fredas.

II.

Lo carril, aquell carril tan desitjat, que 'l 15 de Juny del 65 s' estrená á Pratbell á só de campanas y terrabastall de músicas, acabá arreu ab los antichs mercats. Las feixugas galeras d' Urgell y d' Aragó no hi comparagueren més, lo bestiá de Verdú tampoch, los graners hagueren de tancar los magatzéms, los ramblers emigraren, aquell burgit d' invasións forasteras no trencá ja periódicament lo repós dels carrers de Pratbell. Un somni etern semblá apoderarse de la vila, lo somni que

pesa sobre las poblacións pagesas. Al mitj d' aquella quietut, ressonava ab certa tristesa l' espignet potent de la locomotora, crit d' alerta d' una nova civilisació sorollosa y atrafegada.

Llavors l' estació s' animava un xich, los vehins del Arrrabal guaytavan per las finestras, los pochs pagesos, escampats per la plana com figuretas perdudas, se redressavan y restavan embadalits, las mans plegadas demunt l' eyna del travall. De sota terra, del túnel de Malgual, apareixia, envolcallat en fum, lo tren, indecís, negre, empetitit com joguina de fira per la distancia y per la magnitut de las montanyas que li servian de fondo. Ell corria, corria, y sols imposantli metas, coneixía l' espectador que guanyava camí. Mes aixís y tot, duya en sí certa magestat totduna atractívola é imponent qu' obligava á

mirarlo. En son curs era capritxós y enjogassat. Tantost mostrava á lo llarch sa trencada siluheta en camp ras, devant lo lluminós horitzó; tantost se presentava de pit, blanca cimera esblenada al cap, sos ulls rodóns llampeguejant; tantost s' embarhumava ab canyars y arbredas, ó s' encauhava per un tallat serradet, demunt del qual, arreu s' arrossegavan fantásticas fumerolas. A estonas se 'l sentia cridar adolorit, á estonas pantejar ab afany, y á mesura que s' acostava, la terra trontollava sota 'ls peus, la máquina s' engrandia, sa branzida 's feya imponent. De sobte, eixía d' un altre tallat, llansava als ayres un xisclet més viu y durader al que responía la campana de l' estació, enfrenava la branzida, y, dalt del geométrich talús, desfilava sobre frévol rodatje l' intermenable corrua

de wagons, embalumats de sacas, botas, carbó, fustas, ferro y maquinaria. Los wagons topavan uns ab altres com marejats, llur rodám grinyolava al pes de tanta abundó. Ne duyan més ells en un viatje que no 'n trafiquejava la vila en deu mercats, y sols algun dia, mentres la máquina feya aygua, s' enganxavan á la cua dos ó tres wagons més que tancavan las sobrallas de Pratbell. Pochs minuts després, fugia tot aquell convoy de riquesa ab un crit salvatje d' ergull, deixant espalmada la vila, buyda y solitaria l' estació, com capsa abandonada al mitj del camp.

Los pratbellins de las finestras sentian quelcom d' imponent y trist alhora, fins quan lo tren era de passatjers. Veure tot aquell aixám de desconeguts que s' abocava á las finestretas indiferent, damas ab trajos rebuscats,

quintos que cantavan cansons estranyas, jovent desvergonyit que saludava en to de burla, senyors que corrian del tren á l' estació y de l' estació al tren, empenyentse, atropellantse; con templar com tot aquell mon tornava á entrar en caixa als cops sorts de las portellas y ab quin desdeny partía tot joyós sense veure Pratbell sinó d' esquitllébit; era fantasmagoría antipática qu' ofenía 'l patriotisme y amargava 'l sentiment de germanó. ¿D' hont venia, ahont anava aquell tros d' Humanitat tan indiferent per l' altre tros? S' hauria dit qu' era un somni pesat que 's repetia cada tres horas pera interrompre la pau dels pratbellins, passantloshi pe 'ls ulls rassas y més rassas d' un mon nou y esbojarrat que vivia viatjant eternament.

—Aquí ho tenen, ja ho veyeu Ola-

guer,—deya una tarde 'l notari Xirinach pe 'l camí de l' estació, quan encare brunzia en l' espay lo clam del tren de carga que s' allunyava via amunt—¡Y tan criticats com vam ser per no contribuir á las festas!

—Sempre me n' he rigut.

Lo notari aturá 'l pas, y apuntant la mangala dret á la via, afegí sentenciosament:

—Sempre 'l peix gros se menja 'l xich. Això es peste pe 'ls pobles. Teninho per máxima: sempre 'l peix gros se menja 'l xich... ¿Ahont vá aqueix tren? A atipar las ciutats grans..... ¿Qué creix avuy? Las ciutats grans... ¿Veyeu créixer cap vila, cap llogaret? Nó: sempre 'l peix gros s' menja 'l xich. Ben aviat això será un mas robat. La tendencia de la civilisació nova es de concentració. Ja ho

heu vist... los vostres companys: qui no s' ha 'n es anat al cel, se 'n anat á Barcelona.

—Es lo que jo 'ls hi deya, don Magí; féu vení 'l carríl, lo blat se os tornará òrb.

Y tornaren á caminar, lo notari llepant lo capsó de plata de sa mangala, l' Olaguer ab las mans encreuhadas al darrera, estrenyent un grapat de redoltas.

Lo camí estava solitari, cobert d' un fanch roig y envidriat que cruixía sota las sabatas. Al cap de munt, destacava la vila sa foradada siluheta ab son castell enmarletat y son campanar románich, sobre un cel rohent de tardor qu' anava esblaymantse per moments. La vehina serra, campida de bláu negrós, batia sobra la plana misteriosa ombra. Un taro bastant viu feya sal-

tironar las fullas secas com aucells ferits y, en sas alenadas fortas, omplia la terra de remors d' esgarrapadas. Llavors los pelats sarments qu' aguaytavan al camí, cruixian, se revinclavan convulsivament y semblavan vergassar als pochs pámpols morts que conservavan encare. Un presentiment d' hivern; prenyat de melangia y cruesas, s' apoderava dels cors. Lo Sr. Xirinach s' aixecá 'l coll de sa levita color de pansa, s' assegurá las ulleras blavas y encasquetá bé 'l barret d' copa: l' Olaguer, d' un blinco, s' ficá tercera vegada á la vinya del costat y n' eixí arreu ab un nou grapat de redoltas.

—Aquesta afició á la rapinya!—esclamá 'l notari, somrisent.

—Res d' aixó; es lo temps d' aixarmentar. Qui sab d' hont venen?

—Ja n' hi há pera encendre fóch, eh?—afegí 'l notari ab fruició ben manifesta.—Aixis se fan las casas, Olaguer: los animals nos ho ensenyan: mirau la formiga. No més recullint lo que 'ls esvalotats deixan ¡quin gavadal!..... Sembla que 'l vent s' encalma, podriam seure una mica.

L' Olaguer, primer qu' ell, arribá á un pedrís de prop del poble, y tot lligant en garbó las redoltas cullidas, sentí ab sorpresa la següent pregunta del notari.

—Per qué no us caseu?

—Ja may hi só pensat.

—Comprench que no hi pensessiu mentres feyau lo fonament de vostra casa; pero avuy que teniu La Coma, l' Hort dels Mínims, las Paradas de Dalt, en una paraula, lo ronyó cobert, avuy qu' héu de plegar la botiga, qu'

os en aneu á la quarentena y voleu esser pagés, héu de pensarhi.

—Que no hi há més que casarse? En bonas firas que 'm vól bé!

—Home, jo vos proposo un casament de Deu nos dó. Busqueu las vostras conveniencias: una dóna estalviadora es un gran puntal.

—A quí 's casa la bossa se li torna rasa.

—Trieu bé la dona y encare la tindreu més plena. ¡Ah, si es del puny estret! cap home l' avansa. Mireu la meva.

Y aquí, D. Magí comensá á fer tal elogi y relació de las virtuts domésticas de la Tuyas, que no hi havia sinó ascoltar. En vint anys no havia espatllat una dotzena de camisas, ni comprat un llensol; ja no parlém de la roba de demunt. «Aquesta levita de pa-

nyet, aquesta armilla de quadros, aquestos pantalons d' esca, se conservan del nubiatje ensá, per la seva endressa y condicia. A casa no hi há un raspall; los raspalls tot s' ho menjan, Olaguer; uns bons espolsadors, y per la derrera má, such de munyeca, ab un mocador ó un tros de panyo. Roba qu' os trayeu, roba 'l calaix, ben estirada y neta; aixó cada nit. Que plou ó hi ha fanch, no eixiu de casa sens una gran necessitat, y si teniu alfombreta al peu del sofá y venen visitas, enretireula. Al llit, coxineras de pisana ab una tira de tela que 's treu cada matí. La taula, de marbre, y, demunt dels estalvis, ja podeu posarhi las cassolas. En fí, no acabaria may... Y per la pitansa? May á la plassa cap criada, que totas sisan; sempre la Tuyas y sempre tart, quan ja las revenadoras

no pensan sinó en tornar descarregadas á casa. Pero perque veyeu fins ahont arriba la previsió de la Tuyas. ¿Sabeu com compra 'ls ous? ¿Si van cars, n' enmanlleva duas, tres dotzenas á son nebot l' adroguer; un cop s' han abaixat, los hi torna. Moltas candeletas fan un ciri pascual .. Una dona aixis vos apedassa y agombola com ningú. Y ademés, aquell instint del negoci que té, la dona de sa casa, ¡aquell cop d' ull! Quan ella vos dona una sortida ó consell, ascolteula; son grans inspiracions que no més tenen ellas. Verbigracia, quan se 'm vá presentar aquell beneyt de D. Guillem, lo Baró, á demanar que li bestragués trescents duros; coneixent jo, com de fet, que 'ls volía no més que pera fer lo fatxenda en la suscripció de las festas del carril, de poch l' envio enho-

ramala. Per sórt meva, vaig demanar-li que m' hi deixés pensar. Ho dich á 'n ella, y sabeu qué va preveure? Que 'l Castell seria meu, com d' efecte no crech que trigui gayre á esserho. Tenen grans inspiracions, grans inspiracions... Després, si vos moriu ¿á qui ho deixaréu? Val més saber que no ho ha de fer malbé. Ja vos dich; cerqueu una dona aixís y caseuvos; á la fí es lo camí qu' hem de fer tots.

L' Olaguer s' aixecá y, dant un copet amistós á l' espatlla del notari, va dir:

—De tot lo que vosté m' ha contat y molt més, me 'n passo jo.

—Vos sou un miserable, vos no viviu com un senyor,—replicá 'l notari, tot amoscat.

Y com lo taro tornava á bufar y la nit era ja bruna, emprengueren silenciosos la costa de la vila, l' un ab las

ulleras al front y tantejant la terra ab la mangala, l' altre ab lo garbonet sota l' aixella. Mes, á mitja vila, cadascú tirá per son cantó, fent dret á casa.

Quan l' Olaguer, havent barrat la porta, 's dirigía magatzém en dins á la feble claror d' una candela que duya estenallada entre dos dits, un xicot del carrer cridá pel forat del pany: ¡Escanya-pobres! Y aquest crit que retrunyí ab veu aspre y desvergonyida per las tenebrosas voltas del magatzém, glassá las sangs del avaro. ¡Escanya-pobres! renóm que li aplicavan fa un quant de temps, qu' anava popularisantse y que duya en sí tota los ayres d' una persecussió rabiosa, qu' era una estigma ab que li escupía á la cara tot un poble! Aixís ho entenía l' Olaguer, y al pensarhi, éll, que per

propia voluntat s' havía apartat sempre de tothom, s' esferahía.

Sa naturalesa era la del arrel ó del tàup, viure en l' obscuritat, créixer en ella y en ella desplegar sa forsa; may eixir afora, esser senyalat ab lo dit, esser l' enveja ó 'l sach dels cops de ningú. Lo crit d' Escanya-pobres, era un crit de venjansa, l' alerta d' un regiment de foners preparats á apedregarlo. En aquell moment, dintre sa casa, lo crit prenía ja 'l tó d' un desafío. Se sentí acorralat y, en son semblant, se llegí tota la sobtada desesperació de la bestia sorpresa en lo cau, l' ira salvatje d' aquella naturalesa grossera. Mes, la vida ensopida que tants anys mená dintre la foscuria de son magatzém' l' havia tornat esglayadís com una rata. Del coratjós traginer no 'n servava sinó la primera embestida y la con-

fiansa absoluta en tota la naturalesa, esceptuantne l' home que tenia per la pitjor de las feras. Tota sa vida, de l' Humanitat n' havia dit *una colla de lladres;* cada home era donchs un lladre de qui calía guardarse, y en la confusió d' ideas de son cervell escanyolit per l' ignorancia, havia cregut sempre honrada tota cobdicia que no anés armada fins á las dents. L' usura, que las modernas lleys no persegueixen, tampoch la condempnava lo sentit moral de l' Olaguer. Mes aviat la considerava com una caritat molt semblant á la de tirar una soga á quí s' ofega. Si l' auxiliat no s' en aixecava, era que ja avans havia engolit massa aygua. Ell no n' era *corresponsable*, y en premi d' haver eixit á la platja, se carregava á coll totas las despullas del naufragi, que be s' ho valían los perills passats.

Un cop rich y motejat d' Escanyapobres, sa conducta, tot essent la meteixa, obehía á altres móvils: al odi feréstech que cova tot foragitat. Amollit per sa passió, acobardit pe 'ls anys y pel temor de perdre, tenía pera 'l diner veritables tendresas, lo disputava á tot altre ab las astucias més crudels. Entre ell y 'ls demés, hi havia guerra oberta. Si un dia 'ls *lladres* l' aixampavan, ningú podría robarli ja 'ls goigs passats. Y víctima d' aquesta obseció, ja no estimava 'l diner com riquesa, sinó com font de plahers inesplicables. Si l' hagués pogut deixatar com aygua, no hauria tastat altre aliment son cos. Li dolian ja la pesseta del hostal, los quartos del oli, la llenya y la farina; sols vensudas veritables crísis en que lluytavan de crudel modo l' esperit de conservació y l' amor á la dobleta, po-

gué 'l senyor Xirinach resoldre 'l á fincarse. «¡Un cop de má! ¡un cop de má!» Sense aixó, ni hauria comprat l' hort, per barato que li dessen, ni un cop adjudicadas, hauría conservat dos dias *Las paradas de dalt* y *La Coma*, que 'l tribunal li entregava per sentencia executiva. «¡Terras! Dèu ne dó á qui 'n vulga! No portan sinó mals de cap y gastos. Diner, diner, que se 'l veu creixer, qu' ocupa poch lloch y un se 'l pòt guardar. Pero un cop de má, un cop de má!» Sempre aquell cop de má sospés sobre son cap, lo feya somniar ab lladres y l' omplía de una basarda més consemblant á la dels gelosos qu' á la dels poruchs; perque, com á tot amant cego, no li dolía la vida, sinó 'l *ser* estimat. Es per aixó que, del motiu d' Escanya-pobres, lo que menys l' ofenía era l' intenció insultant; lo que

més l' amenssa, la llum que li jitava sobre 'l rostre pera traure 'l de la foscor en que vivia y ferlo objecte de la rapinya humana. Per aixó l' ascoltá, estamordit, ressonar dintre de sa propia casa, prop, prop del diner.

Una estona restá espalmat, la candela tremolant entre 'ls dits, los peus clavats á la meteixa rajola, y una barreja de por, d' ira d' odi, que passá per demunt del insolent y abarcava á tot Pratbell, bambollejá per dintre aquell cor. Un silenci absolut lo refé; torná enrera, repassá las baldas, la barra, lo pany, tapá ben be 'l forat d' aquest, y com si encare no sabés que 'l crit havia entrat de fora, resseguí, 'l meteix que dona poruca, fins los més petits recons de son rónech magatzém.

Ja amo de sí meteix, un somrís amargant lluhí en son rostre: l' expressió de

la venjansa, per no dirne la claror. May tan obcecat com aquell dia. La conversa del notari, portantli 'ls ulls envers la dona, criatura de qui 'ls havia apartat l' Olaguer passats sos vint anys, lo crit ab que 'l món s' havia per primera volta atrevit á perseguirlo fins aquell recó, li remogueren fondament totas las tendresas que per l' or sentía. Alló eran amenassas, amenassas contra l' objecte estimat: may, donchs, l' havia estimat tant. Y sentí per ell la frisansa d' una sort de lascivia extranya, una aberració bestial que no cab en rahó humana. Ja que no podía fondre l' or y portarlo á la corrent de sas venas, volía besarlo, glopejarlo, refrescarsen la boca y ab son alé cubrirlo amorosament d' un vel. En las depravacións y baixesas de sa grossera pas-

sió, may havia arribat tan avall: estava foll.

. . . . . .

. . . . . .

En tota la nit no pogué aclucar l' ull, y com la febre li exagerés los perills que corría á Pratbell, prengué 'l determini d' anarsen. Quasi bé buyt lo magatzém, amo de La Coma y resolt á fer de pagés, com més prompte abandonaría la vila, mellor. Terra entre mitj y no pensarían en ell. Una llenca de terra d' un parell d' horas ja sería prou per' aquells avalotats; quan aniría á la vila, no veuría sinó al notari.

III.

Tres dias després, l' Olaguer arribá á La Coma, disposat á viurehi. S' esqueya La Coma á sol ponent, dins d' una fondalada tranquila y apacible, encar qu' un xich tristota per lo tó negrós que dava á las vessants l' espés alzinar que las coronava. Pel galze de las vessants, corría una riera sens nom, que regava l' horta de l' hisenda y algunas pollancras d' estremada alsaria. La vessant de ponent, ans d' arribar á l' aygua, s' aplanava, formant dalt de la riera com un grahó esgayat, que tindría

ben be una trentena de jornals. Al mitj hi havia la masía, una casa de pagés, de teulada á dos vessants, l' era á sos peus, dins del barri, qu' una esberlada porta de fusta tancava; un balcó tan llarch com lo devanter dalt del primer pis y, sens orde ni concert, unas quantas construccións miserables, arrapadas al entorn del edifici per l' allotjament de las bestias y per altres serveys secundaris. Lo primer pis era ben bé l' aposento del senyor: per la part del devant dominava tota l' horta, extesa á sos peus com expléndit tapís moradench, llistat de vert en oposats sentits; més amunt, los camps, y més amunt encare, la vinya, cobrint ab ayre desmayat los primer geps de la montanya. Per la part del darrera, la costa s' accentuava rápidament, y, de la carena abaix, l' amo podia ovirar las ombrívo-

las interioritats d' aquell bosch farreny, que semblava lliscar á pleret y cautelós cap á la plana. A sos peus, y bé á sos peus, hi tenía l' amo 'l servey, lo bestiá y la virám, qu' escatenyava tot lo dia pe 'ls pallers, arreus y llenya de dins del barri.

Hi havia dèu anys qu' habitava aquest mas en Pere de las Borjas ab sa dona y maynadeta, una cunyada, dos mossos y un baylet. En Pere, que 'l tenía á mitjas, no havia dat un quedir al amo, y ab tota sa familia plorá de debó la mort d' aquest, primer, després l' adjudicació feta pe 'l tribunal á favor de l' Escanya-pobres. Arrancar aquell be de Dèu de las mans d' una pobra viuda y d' uns angelets com un fil d' or, abatuts per la llarga malaltía de D. Joseph, li semblá una crudeltat tremenda: esser lo substitut de tot un

senyor un ex-traginer que per juheu tenía tan mal nom, una imposició insoportable. Pero sobre 'l amor qu' en Pere duya á aquells terrossos regats ab sa suhor, hi havia de més á més una cláusula d' escriptura que 'l tenía amarrat á La Coma per dos anys encare. Se carregaría de paciencia y cumpliría com un home.

A la masía, coneixía tothom lo motiu del nou amo, perque l' Olaguer s' havia fet més popular qu' ell no 's creya. La Pona, la masovera, y la Sileta, sa germana, anant á mercat, havian guipat ja de cua d' ull, dintre la fosquedat del magatzém, al improvisat graner; pero si de la figura ningú 'n tenía una imátje prou clara, llevat d' en Pere; de l' ánima ne tenían potser una idea més esgarrifosa que la mateixa realitat, ennegrida per un renom

que feya feresa y desfigurada per las llegendas románticas que d' ell formava la pública murmuració.

Fet determini de carregarse de paciencia, en Pere cridá, donchs, á capítol á tothom, recomanant calma, bon seny y la major prudencia. Hi anava la sòrt de tots; altrement se veuría obligat á satisfer una indemnisació que, ni venentse la camisa, podría reunir. La nova caygué demunt d' aquells esperits com una gran disort, pero prometeren ajudar al de casa ab tota la fé de qu' eran capassos. Y altre no podía esperarse d' aquella familia, veritable tribu qu' en Pere regía com un patriarca. Alt, fornit y de serio posat, fins ho semblava. L' afable Pona, engroixida ja pe 'ls anys y per son génit de bona pasta, com l' endressada Sileta, alegre escarrás d' aquella ma-

sía, lo volían y respectavan ab amor. En quant al servey, no hi havia que temer del pacífich Llorens, ni del enjogassat baylet; l' Aloy, geperut, qu' al dir de la gent, tenía *mal sangro*, temía massa l' atlética forsa de son amo pera propassarse.

Un dia se presentá allí l' Escayapobres á pendre possessió, seguí l' hisenda molt amorosit, tingué una bona paraula pera cadahú y com no parlá d' aposentars' hi, tothom respirá, ab tot y que sa presencia esborrá, en gran part, las tintas negras del retrato. Altras voltas hi torná en poch temps y, mostrantse més y més afable, aná conquerint los cors. Mes, quan manifestá 'l determini de mudars' hi, quedaren tots tan glassats com si se 'ls hagués dit qu' arribava la peste.

Calgué fer cor fort y avant. En Pe-

re, obehint manament, arribá que tot just clarejava á la vila y meresqué la proba de confiansa de carregar, en los corns de la sarria, unas talegas que pesavan com d' or qu' eran. Aixó 'l reconfortá bona cosa. Si tan dolent fos, no 's refiaría de mí, pensá interiorment.

Un cop á La Coma, l' Escanya-pobres fou allotjat pe 'ls meteixos masovers en la cambra bona del primer pis, única per aixó que quedava parada ab un llit de pots y banchs, un canterano y mitja dotzena de cadiras que hi havia deixat la viuda de D. Joseph. Lo nou estadant, fora de las talegas que hi muntá dissimuladament ab en Pere, hi portá, per tot equipatje, un farsell fet ab un mocador de cotó. Jamay s' havia vist tan ben aposentat. Las parets eran blancas, l' en-

rejolat net, lluhentas las fustas, y 'l llit parat ab llensols de bugada per la Sileta que 'n sabía la prima. La blavor del cel, la pau del camp, l' explendidesa d' aquell sol qu' ho daurava tot, qu' acalentava fins un bon esgay del llit, esponjaren bon xich lo cor de l' Olaguer, més reverdintli 'ls recorts de l' infantesa, que no pas fentli aborrir per contrast lo fosch magatzém. Pera contemplar lo sol y glopejar aquella atmósfera de sana pau, l' Olagueret; l' Escanya-pobres, l' home gastat y sotmés á la passió del diner, hauría donat tot alló pera glopejar un grapat de dobletas, anch que fos dins de la carbonera: no eran pera son gust depravat las magnificencias de la naturalesa; sa pell colrada y endurida ja no sentía la frescor del llí ab que 's refre-

gava delitós lo tendre Olagueret, ans de somniar ab los ángels.

Mes, aixís y tot, aquella pau escaygué be uns quants dias al esporucat Escanya-pobres. Sota aquell ample cel amarat de claror, trobá altra volta l' obscuritat desitjada: los arbres, las plantas, lo rodejavan d' un mon nou hont l' Escanya-pobres havia d' esser desconegut; la fondalada en qu' estava enclotada La Coma no li permitía veure Pratbell, y aixís s' hi creya cent horas lluny.

Son esperit avesat al travall no li consentí ni un dia de vaga. Se llevava de bon matí y conrehava las terras barrejat ab sos masovers, dinava, 's passava la vida al costat d' aquestos com un senzill pagés qu' era; y la distracció del travall y aquell caliu de familia apaygavaren per uns dias lo

foch de sa passió, adormiren la bestia y deixondiren al home.

Altras circunstancias lo posaren á punt de transfigurarse del tot: los nens d' en Pere, empujántseli á la falda, plens de manyaguería, mostrantli candorosament los encisos de l' ignocencia, y la Sileta que, fresca, sanota y riallera li passejava pe 'ls ulls los atractius de la hermosura. Quan ell la veya trastejar per casa ó sembrar pe 'ls camps, sempre neteta y alegra, ostentant ab natural desenfado sas formas arrodonidas y ben proporcionadas, s' abundosa cabellera daurada al foch, sa testa riolera y expresiva, de la que cert ayre inesplicable d' honestitat escampava 'ls desitjos carnals qu' haurian pogut despertar sos ulls atrayents, sa boca de magrana del pinyol blanch, y son coll blincadís y molsut; sentia vi-

brar en l' esperit l' alenada del amor, certa déu de tendresa y poesía que l' atreya tot sumís y feble. Després, en sas soletats, repassant los serveys que feya á la casa, los discrets consells qu' esmersava durant lo dia, lo modo ab que 'l tractava, lo bé que l' agombolava y li tenia la cambra, tot de sobte l' assaltava 'l pensament de casarshi, sentia reviscolar l' instint de familia; pero, son génit esquerp li enfrenava la branzida del cor, y d' aquesta lluyta li quedava una tristesa misteriosa, una barreja extranya de voler y aborrir alhora á la Sileta.

Aquella tristesa li engendrá ben prompte certa lassitut y emperesiment que, retenintlo en la cambra, lo portaren de nou á contemplar son tresor. Sa passió renasqué ab tot l' esclat d' una bojería mal curada; la pau dels

camps s' esvahí com per encantament, y per primera volta rondá per allí l' Escanya-pobres, malmirós, aspre y garneu, omplint La Coma d' insofrible malestar, quan més penadits estavan sos habitants d' haver cregut un jorn á la mormuració pública.

En los primers dias, que foren d' espectació, l' Olaguer era mirat per masovers y mossos, ab un esglay que semblava respecte. Un cop se convenceren de que no hi havia tal fera, sinó un home, com ells travallador y senzill, s' abandonaren á la confiansa y s' habituaren á tractarlo d' igual á igual com á llurs ulls requeria qui vestia com ells, com ells travallava y cap condició personal tenia que l' aixequés sobre 'ls altres. En Pere cregué, llavors, ab certa satisfacció, haver baratat l' amo ab un soci, y si la Pona li feya notar

que 'l mantenian y li deixavan fins la roba de llit, setmanas há, sens qu' ell respirés per la ferida, lo masover arronsava las espatllas confiat, responent que ja ho arreglarian per cap d' any al passar comptes. Lo cas era anar tirant per aquell camí, que li semblava majorment desbrossat després que l' havia cregut plé d' esbarzers y argelagas. Per això, quan desaparegué 'l soci, suplantat per un amo grosser, surrut y sens entranyas, l' etzarament fou dèu vegadas pitjor, puig duya en sí tota la brutalitat de la sorpresa, tots los visos d' una trahició. De més á més, lo tracte de tu á tu qu' havia precedit al cambi, feya impossible 'l respecte. La por, en aquest cas, havia de revestirse de defensa encarnissada; oberta y brusca com de pagesos havia d' esser la lluyta.

Qui de primer notá 'l cambi fou la

Sileta. Un matí, pujá á dalt á fer lo llit de l' Olaguer. Contra la costum, trobá tancada á pany y clau la porta de la cambra. Si atravessá per son pensament lo recel de desconfiansa, no l' entretingué, esperansant explicació més satisfactoria. En havent dinat, demaná al interessat la clau, qui li entregá ab cert rosèch evident, acompanyat d' una ullada escorcolladora qu' arribá á l' ánima de la noya. Dos minuts després, ja tenia á l' Olaguer dalt de la cambra, ronsejant com qui no vòl la cosa. La Sileta acabá son fet, mudant dèu cops los colors de la cara y eixí mossegantse 'ls llabis, per no desclourels. Aquella tarde 'l dormitori restá altre cop tancat á pany y clau, y aixís estava al matí següent. Mes, ab tot, la Sileta, ans de sacrificar sas virtuts domésticas ab un determini que no podia pendre sens

gran esfors, volgué esbrinar si havian sigut impresió falsa, ó realitat, los ofensius recels d' ahir. Reclamá també la clau, y com l' Olaguer tornés á mortificarla ab sa presencia, pará la noya en sèch sa feyna, y, roja com una brasa, se li encará, dihentli:

—¿Qu' us ha faltat alguna cosa d' aqui?

—No res.

—Ah, no res, y teniu la poca vergonya d' afrontarme!

—Jo?

—Vos. Perque ho sapigueu: jo y tots los d' aquesta casa som incapassos de tocar una agulla de ningú. No necessitém centinellas ¿ho enténeu? D' are en avant, ja 'us lo feréu vos, lo llit. Aquí, que fins los llensols vos posavan de franch ¡poca pena!

L' Olaguer feu acció d' acostarshi y

retenirla per un bras, á fí de qu' ascoltés.

—Si 'm toqueu, vos vento bofetada —digué valerosament, la noya ofesa. Y abandoná 'l primer pis, pera no atansarshi més

Lo fet s' esbombá arreu per tota la familia, que 's feu solidaria de l' ofensa, y per si no bastessen las prevencións ab que, d' aquell' hora en avant, miraren á l' Olaguer, com presentint ja qu' á la fí 'n eixiría la fera, comensá aquest á mostrarse farreny y dur ab tothom. Ja trobava que ningú travallava prou, cridava perque matinejessen més, volia escursar y reduhir las vinyetas: ¡qué tant pa y beure! Y tot lo dia anava frisós per la travallada, matantse ell meteix pera dar exemple, rondinant als mossos, maltractant las bestias, donant clatelladas al bay-

let. En arribant á casa, barallava á las donas si veya vessat per l' era lo morèsch de las gallinas, ó escampat algun brotim de llenya, reptava al gos á puntadas de peu y esferehía el gat ensopit á la vora del fòch: ¡ala, gandul, á cassar ratas!

Avesat, pe 'l comers, al broll contínuo de diners, no li bastava ja la llarga contemplació que cada nit dedicava á sas talegas, ni podia avenirse ab la cansonera producció de la terra. Sentia afany d' arreplegar, una anyoransa mortal de tráfech de diner lo consumia. Al veure que sas talegas no creixian, l' asaltá 'l temor de que mimvessen, y llavors la retirada de la Sileta li proporcioná 'l goig de ficarlas dins la márfega pera guardarlas mellor durant la nit.

En mitj de sas tristesas, un jorn brú-

fol y ventós, fugint la presencia de sos companys, s' enpujá serrat amunt, internantse en la garriga. Per sos peus, per son cap, tot eran cruixits de fusta. Gracias á Deu, la terra, donchs, també dava alguna cosa en aquells dias curts! Y sentí pessigolleig de goig, y desafiant lo vent que xiulava y tallava la cara, se passá tot lo matí arreplegant llenya com un desaforat. Muntant, muntant, arribá al cim que dominava la conca. Ni may qu' ho hagués fet! Allá, entre la negror d' arbres que clapejavan la rojenca plana, vejé destacar la grisa silueta de la vila, ab son castell y campanar. Lo cel de plom que demunt d' ella pesava, cobríala d' un vel melancólich que tocá 'l cor del Escanya-pobres. Lo magatzém, testimoni de tants goigs passats, casa payral de sa fortuna, hont havian ressonat,

una per una, las dobletas guanyadas, l' hostal, lo despaig del notari, tots los recorts de sos mellors temps, desfilaren per son esperit com envolcallats en la melangía d' aquell horitzó plujós. Y assegut en un claper, s' abandoná més d' un' hora als dolors de l' anyoransa, sens sentir lo fret ni las fuhetadas del vent que feya bramar al bosch com una mar.

L' endemá, quan encar lo mas dormia, l' Escanya-pobres posá 'l bast al Moreno, 'l cavall estimat de l' hisenda. muntá y no pará fins á la vila. Sa ausencia fou un esbarjo per tots los esperits: los camps sentiren cantar á aquells pagesos enfeynats, lo baylet se trencava las camas á cabriolas y, á taula, més que 'l menjar, engreixaren las riallas. En cambi, á la tarde, quan torná...! Qui clavada l' arada al solch,

qui descansant en lo mánech del magall, estigueren amos y mossos més de déu minuts discutint si seria ó no seria aquell cavaller qu' anava acostanse á contraclaror del sol ponent.

—Ell be s' hi diu, pero no vé á dalt del Moreno, no pót esser.

Y en si es ó si no es, arribá allí, dalt d' un matxo blanch-bragat qu' ho posá tot en renou ab sos brams y molinets.

—Qu' ha prés mal lo Moreno?—s' atreví á preguntar en Pere, tot alarmat.

L' Escanya-pobres respongué ab un «no» esclet, tot domant al matxo á garrotada seca al mitj del cap; peró la bestia l' aixecava fins quí sab ahont, ensenyant l' enorme dentat y uns ulls com unas brasas, ensemps que voltava y giravoltava, tibant la brida y ab cada guit que feya escruxir l' ayre. Alló no

era un matxo, sinó un dimoni de l' infern ab qui no podia bregar més qu' un traginer com l' Olaguer ho fou. La bestia no volia entrar á l' estable y sóls ab l' aturdiment dels cops y 'l dolor que las batzegadas de la serreta li deixaria á l' ensagnada boca, lográ aquell rendirla.

Lo presentiment d' alguna crudeltat misteriosa s' apoderá de tots. Tothom pensava en lo Moreno tan dócil y volgut sempre, y l' extranya aparició d' aquell matxo 'ls esferahia tant, que no gosavan á repetir la pregunta d' en Pere.

Fermat lo matxo, l' Olaguer corregué á tancarse en s' habitació pera repassar las quatre unsas qu' havia guanyat en la barata del Moreno, y aquell vespre, ni baixá á sopar, ni hi hagué qui entrés á l' estable á dar un brí de

palla al animal. Los masovers y mossos, mentrestant, se perdian en conjeturas y grunyian de rabia.

L' endemá al matí, baixá l' Olaguer y maná á en Llorens, lo més obedihent dels mossos, qu' entrés á donar pinso al matxo. Lo pobre xicot, encar que refunfunyant, obehí, y la bestia 'l rebé ab un raig de cossas que 'l deixá extés á terra ab una costella enfonzada. Als clams del ferit, acudiren tots los de la masia; se l' emportaren á la cuyna á curarlo, seguits del Olaguer en persona, qu' ho presenciava tot moix. Mes l' Aloy, lo geperut, excitat per la desgracia del company, sortí, y armat d' un bon samaler, entrá á l' estable á rebatre á cops á aquell dimoni, fins á matarlo. La bestia, aixis bastonejada, trencá 'l ronsal y abrahonantse ab l' agressor, li clavá dentallada al gep y

escapá, esperitada y bramant, camps á travers, botant com monstruós moltó.

Llavors, la sarracina s' armá contra l' Escanya-pobres: tota la casa en pés las emprengué contra éll, y en Pere, al arrancarli la confessió de lo fet ab lo Moreno, l' embestí de dret á cops de puny, las donas li tiraren en cara totas las mesquinesas, tots los deutes pendents, los mossos, entre gemech y gemech, li juravan venjarse y, quan lo tingueren ben atrotinat y abatut, li anunciaren tots la sortida.

—Jo no tinch res—afegí en Pere—vos encare 'm debeu la despesa de dos mesos: veniu donchs á demanarme cumpliment de contracte y la *munta*, que potser us faré un cap nou. Ni que sápiga anar á *presiri*.

Un cop pogué, l' Escanya-pobres s' enpujá á dalt, se folrá d' or com Deu

li doná á entendre pera no deixar un céntim allí, y boy coixejant de pes, eixí de La Coma, foll de rabia, ab la doble intenció de fugir d' «aquells lladres» y de veure si atrapava al matxo pasturant.

Bon vent, exclamaren á una tots los del más, y 'l geperut Aloy, no poguent contindres, eixí fins á l' horta á espiarlo bona estona. Plantat al mitj de l' ample espay, ab son coll tort, los ulls guspirejant de rabia, al punt que se li perdia de vista, l' amenassá ab lo puny clos, exclamant:

—Me la pagarás, juheu!

IV.

A sos coneixements de traginer y lleugeresa degué l' Olaguer lo recobro d' aquell matxo enfutismat. Amansit si 't plau per forsa, lo muntá, y tot dringantli 'l diner per las butxacas, arribá l' Escanya-pobres á Pratbell que no eran dotze horas. Ningú s' admirá de que tal miserable entrés muntant al pel bestia tan enfellonida. Moix y pensatiu arribá á ca 'l notari, descavalcá y demaná á son amich una sentada. Moix y pensatiu arribava, per lo molt qu' havia rumiat tot venint:

—Ja ho vèu, don Magí, á mi no 'm convé de cap de las maneras qu' en Pere se 'n vaji: pòt suposar que qui sab lo que li dech, me bescantará per aquí y per llá, no trobaré masover y tota la cullita d' enguany, al menos, se me 'n vá á norris. De la *munta* no cal parlarne: prou clar ho ha dit ell; vaji derrera d' un pobre.

—L' hèu feta grossa, l' hèu feta grossa!—exclamá D. Magí, gratantse la galta y ab lo tó sentenciós de sempre. —Pero bé: ja veuré d' arreglarho, ja os faré aquest favor, qu' en bona fe val alguna cosa.

—Y ca! ells ne tenen la culpa, ab las sevas pors; que 'l matxo prou l' amansiré jo, y llavors veurian lo negoci. Si es un animal de pena.

Y dient aixó, ab tot y esser l' hivern, l' Escanya-pobres s' aixugava ab lo re-

vés de la má, la suhor que traspuhava per son front petit.

—Convindria que me 'l fés depressa, aquest favor— gosá á dir l' Olaguer, veyent al notari, encaparrat per altras cosas y disposat á no parlarne més.

—Home, quán? No vindrá d' un dia.

—D' horas: veji que li dich. Un pagés cremat, y allí son tres homens, es capás d' escapsarme tots los arbres de l' hisenda en menos d' un jornal. Aquell dimoni de geperut, es capás de ferho tot sól.

Lo notari, excusantse de poder anar á La Coma fins d' allí á dos ó tres dias, prometé, vista la premura, escriure aquella mateixa tarde pera parar lo primer cop. Y, com cedint per fí á la preocupació que 'l dominava, preguntá, mudant de tó.

—Be, y ahónt aneu á viure, are?

—A l' hostal de San Roch m' hauré de ficar, de primer entuvi ¿qué vòl que fassi?

—Potser me llogariau lo Castell—feu lo notari, ab rialleta maliciosa.

—Cóm!—saltá l' altre—que ja es de vosté?

—Si, home, si. Ahir vaig pendre possessió—digué, arrossegant la paraula com pera mellor saborirla. Y entregantse á l' expansió del goig, explicá, per pessas menudas, l' historia d' aquella adquisició usuraria, sa primera adquisició, arrancada de las mans foradadas de D. Guillém, lo darrer brotím d' una baronia de cinch centurias que, després de la disbauixa y l' estupidesa, acabava de morir en una sala del Hospital de Barcelona, sol y vern, vell y fadrí, menjat per l' escrófula y la mise-

ria que, durant tants anys, anaren rosegantlo per cafés, bordells y casas de jòch.

—Llogar? - replicá l' Escanya-pobres, entre admirat y sorprés—¿Qué vól que hi fasse al castell?

—Guar...—respongué 'l notari, mos segantse la llengua—víurehi, vull dir.

—No, ja ho deya be de primer, ja: guardarlo. Home, li faré un servey y encare vól que li pagui? Qui serveix, paga mereix. Y jo llogar aquell casalot tan gran?

—Mireu: si no sou vos, me 'l llogará un altre; are que volen empastifar la vila ab fábricas, no faltará demanadissa. Ja ho veureu qu' aviat hi sentiu allí 'l catrich-catrach de tres cents telers.

—No somie truytas, home. No veu que tot alló bellugaria com un castell de cartas? Qu' es cas de posarhi telers!..

Be, ja veurá, fèm una cosa? ¿Are alló está abandonat, nó?... Jo li guardaré mentres y tant que no ho lloga

—Tira peixet! Quina rifa!

—No diu qu' ho será aviat?

—Que la sabeu llarga, Olaguer. Y 'l senyoriu? Y l' utilitat? Y 'l producte del diner que 'm representa?

—Y ca, home! si ja se jo que D.ª Tuyas no vól pagar més lloguer, ni vosté tampoch. Vostés s' hi mudarán aviat. Allavors me 'n vaig jo; si per cas no m' hi volen cedir un reconet abaix pera que 'ls fasse companyia.

—Esteu molt enterat, Olaguer. Be, donchs, donéume un tant al més de senyoriu y es cosa feta. La casa s' ho porta, es de senyors; héu de pagar senyoríu.

—Si, d' un senyor qu' ha mort al hospital...

—*Sic transit gloria mundi*—feu lo notari, mostrant tot d' una son estil sentenciós y sos temors de sempre sobre 'l pervindre.—Una cosa era 'l tarambana del baró, una altra 'l castell. Dos durets al mes y vos entrego la clau.

—Déu pessetas! Ni cinch tampoch! Quina lley d' agrahir favors: are, alló, qualsevol ximple ho pót cremar ó desembrassar quan menos.

Lo previsor notari 's torná groch, y abaixant la véu d' un terme dols, torná.

—Posémho á cinch y no 'n parlém més.

L' Olaguer se repensá una estona, amagant en lo possible tot lo dalé que tenia d' aprofitar la ganga, mal que ganga fós per l' altre cassar guardiá y paga, y á la fí oferí tres pessetas que foren aceptadas després de llarch regateig. Obtingut lo permís y en havent

dinat, los nous amos y ell ab lo matxo darrera, s' encaminaren cap al castell, que D.ª Tuyas no coneixia encare de dintre.

Al véurels passar, los vehins de Pratbell se mossegavan los llabis pera no deixar anar un somris estrafalari

—Quín terceto!... exclamavan després, entre dents, tot bellugant lo cap.

Axís atravessaren mitja vila, fins arribar á las darreras casetas del carrerò miserable d' hont partia la costa del castell. Era, aquesta, una dreta grahonada, empedrada de palets y faixas de marbre esmolat que feyan arriscada l' asenció. La molsa y l' herba rana que circuhian los bombats palets, los deixavan sols clapejar com calvos caps de mort mal enterrats. Sórt que l' esgarrifosa impresió era arreu substituhida per l' esment contínuo que 'l espe-

rit de conservació reclamava. Lo matxo, no obstant, entre relliscadas y caygudas, se resistia ab tal forsa á trepitjar aquell solatje que no hi bastavan crits ni cops. Encabritat, arrufant lo nas, aixordant al mon ab sos brams enguniosos, aquí queya y allá s' aixecava, trayent foch de las pedras, tot esferahit, com si fos més impresionable que las personas. No cal dir que, devant de sas bojerías, lo notari y sa muller s' apresuraren á fugir costa amunt, enganxats un ab altre, y arrambantse á las voras del camí, fins arribar al peu del clós.

Tancava aquest, un reixat de senzílls barrots de ferro, menjats de rovell, tan deslllorigats ja y fora de pollaguera qu', haventse un dia encallat á mitj obrir, aixis restaren per sempre més, deixant més estret lo pas, peró obert sempre.

Terra de gleva aná enterrant los llistons inferiors y, demunt d' ells nasqueren cada primavera flors y lianas que s' enfilavan pe 'ls barrots ab aquell *instint embellidor* que sembla tenen las flors boscanas.

Passat aquell llindar, no dolia la pujada. Ab pochs passos més un assolía 'l cim del turó, la plassa que precedia 'l castell; una plassa empedrada ab grans carreus desnivellats per la forsa increible dels escardots y fonolls que creixian entre 'ls junts. Un cop allí, podia un assèures en lo llarch pedris de l' esquerra y contemplar lo castell. Era aquest, bastiment del sigle XIV, que s' aixecava alterós encare ab sos torras marletadas, sos finestrals trilobats, partits pe 'l corresponent manyel, sa pedrera escaixalada avansant al mitj del extrém devanter ja terrós, esquerdat y

ple de pedassos de diferents temps y gust. Fins los més llechs en arqueología, se sentian dominats de misteriós respecte, devant d' aquell farreny monument, que ressaltava sobre 'l blau del cel ab imponent magestat. Y al recorre ab la vista la grandiositat de sos massissos, la variada distribució y grandaria de las oberturas, los perfils y atrevits trepats de la pedra tallada, ún se sentia embadalit y corprés de punyent curiositat. Tant, que be oferia la vila, al peu meteix, son pintoresch panorama de desnivelladas teuladas, cimboris, fumeras y campanars, la campinya, sas catifas y arbredas, los torrents llurs miralls per terra extesos llampegant entre 'l fullatje, lo cel sos horitzons y mars de llum; peró 'l visitant posposava tots aquells tresors á la set de son esperit, ullprés per la porta

del castell hont tenia fit l' esguart, ja feya estona. Si estava barrotada, perque ho estava, si de cas era oberta, perque ovirava á dins son vestíbul ojival, son pati negrench y recullit, l' ampla escala á cel obert ab son empit de rosetons, las parets trauhadas assí y allá per finestras y portas fistonejadas de graciosas motlluras, capitellets y repisas esculpturadas. Un vel humit y cendrós semblava, d' allá en fora, cobrirho tot del misteri més atrayent; l' imaginació s' forjava ja tota una resurrecció d' Etat-mitjana: estrados entapissats, arcas de roure de cayruda talla, lo gran tinell ab la vaxella d' or, l' arpa del trovador, l' armadura del avagant, los enfilalls de perlas y joyería de las damas. Altres dalian per veure los cellers, las foscas masmorras, los subterranis misteriosos, la consabuda

mina que per forsa degué tindre 'l Baró pera baixar á la vila, pera escaparse potser fins al riu.

Y res d' aixó hi havia. Lo temps, famolench insaciable, s' havia empassat fins los ossos d' una vintena de generacions d' aquella antiga familia, anant á trobar lo darrer Baró dins d' una sala d' hospital pera disputar á l' escrófula las aixarrahidas llencas de teixits qu' aquesta no pogué engolir en tant de temps com aná rosegantlo. Lo córch y 'l rovell, s' encarregaren de menjarse 'l parament, las armaduras. ¿Quí coneixerá en las rosadas orelletas de la nubia ó entre 'ls postissos *empolvats* de la dama enlayrada en son palco, las perlas y pedras finas qu' enlluhernaren al pobre juglar, que tremolaren ab la rialla de la tenzó, ó espurnejavan irisadas pe 'l flameig de la

llar fumosa? No restava sino la pedra, y aquesta l' havia desenoblida, de primer, lo vici; avuy anava á envilirla l' usura.

D. Magí, lo menos corsèch d' aquell *terceto*, torná admirar, encare tot cofoy, sa primera adquisició; mes, fins los altres, al entrar en aquell vestíbul momificat, sentiren certa impresió de reverencia, molt semblant á la que causan los temples y 'ls sepulcres. Muntaren al primer pis. D. Guillém, fora d' un centenar de llibres y unas quantas cadiras coixas, tot s' ho havia venut temps ha; las salas, totas las dependencias, estavan buydas, y, las cobertas de volta, als cops de taló ressonavan com campanas de vidre. Los ressèchs finestrons clarejavan per cent esberlas, y com si fossen curts de mida, deixavan en llurs galzes ample pas á

dragons y sargantanas, quan no oferían al vent las sonoritats d' un orga dotada de registres ben potents. Hi havia en aquellas salas un cert baf de mort, que glassava 'ls esperits. D.ª Tuyas comensava á trobarlas massa grans y á penedirse d' haver ajudat á adquirir semblant *casalot*, mal que no 'ls hi costés més enllá de vuytcents duros. L' Escanya-pobres, tot era mirar ahont s' encauharia. «Lo qu' es per aquí dalt, de cap de las maneras.» Y com qu' anava cansat pe 'l pes del diner, tenia ja ganas de trobar repós.

—Ja ho veyeu,—li deya 'l notari,—qu' en los ulls de la seva dona 's veya venir una pedregada á sobre,—si n' hi cabrian de telers per aquí.

—Sí, esperi, esperi que li lloguin. May ho havia vist de part de dins; mes are 'm convenso de qu' es un casalot

aixó. Sembla fins que hi té d' haver ramor. Si no hi viu un desanimat com jo, no ho habita ningú; si no ho ven per pedras ningú li compra. Me sembla qu' ha fet mal negoci, don Magí.

—Sempre feu mals abaranys de lo que més vos agrada.

—Sí, á fé de Deu, ja li dich qu' es ben galdós, perque un se 'n enamori! Un hom s' hi mor de fret y de por. Com no estiga mellor abaix...

—Sí, sí, aném per abaix—interposa D.ª Tuyas, cada cop més capficada.

—Oh, abaix! Abaix s' está molt bé —exclamá 'l notari.

Y baixaren, y com la gran cuyna estés ben acondicionada y un xich provehida, y notés l' Olaguer, que la pelada estable era de fácil omplir ab un paller que treya 'l cap per demunt de

la tanca del hort, allí á duas passas, ja 's vegí á coll.

—Hónt dormireu avuy, Olaguer?

—Ab lo matxo, velhi aqui. Jo ab un feix de palla 'n tinch prou per avuy; demá ja m' arreglaré.

—Y la palla, d' hont eixirá?

—Home, m' ha de deixar la del paller.

—Demaneu més qu' un pobre.

—Y que no vèu que ja es podrida?

—Ben bé 's dèu menjar lo matxo la que li heu dat al entrar.

—Home, per avuy hont vòl que vaje á buscarla. Com vòl que 'm fasse un jas? En aquesta casa no hi ha un mal llit.

—Be, vaja, per avuy.....

—Pensi á escriure al Pere, don Magí.

—Ja está fet; en aquestas horas la carta ja camina.

Y aixó dihent, se despedí 'l matrimoni. Del brancal de la porta lo seguí l' Olaguer ab la vista fins que vejé 'ls caps enfonzarse per la relliscosa devallada, ab moviments expressius que denotavan viva y picada conversa. D.ª Tuyas se n' havia dut una impresió dolentissima del castell: conceptuava com l' Olaguer qu' havian fet un mal negoci, deya qu' era un casalot, qu' era massa gran, car de fòch y d' escombras, y grunyia ja per no anarhi á viure de cap de las maneras. Sols perque no fos dit, D. Magí qu' interiorment no desconeixia la rahó, sostenia, no obstant, lo contrari: ab molt poch gasto s' apariava alló magnificament; podrian criar porch, coloms y gallinas; tindre una cabra pera la llet; l' hort que conreharian ells mateixos los diumenges, per entreteniment, los

provehiria de verduras; si tant convingués, llogarian los baixos; en una paraula, ficats allí serian uns reys, lo castell los hi faria la vida. Després, devant la tosuderia de la seva dona y per no donar que parlar, un cop dins la vila, s' avení á vendrél: de segur que li compraria, pagantho bé, en Vives. aquell vanitós de la Granja.

V.

Lo castell fou la perdició de D. Magí. Aquella carronya de D.ª Tuyas li tirava á la cara cada dia com una gran disort, com un disbarat que sols podia ocórrers á un home negat de sentit comú, incapás de menar una família, de dur lo pondo d' una casa. Y no bastava que 'l notari oposés á tals agravis, que 'l primer pas d' aquella adquisició 's devia precisament á qui tant lo recriminava.

—Jo no coneixia 'l castell més que per de fora.

—Ni jo, gens més.

—Tu tenias obligació de mirarho mellor; aquestas no son cosas de donas, peró si deber vostre. Y ja estich cansada de sentirme que la culpa es meva: jo no vaig aconsellarte sinó que li deixesses los primers trescents duros al vint per cent, y tu encare los hi vas bestreure al dotze. Tu, y ningú més ne té la culpa; tu, que tota ta vida has sigut un somniador y res més; que sense mí no haurias fet res de positiu; disbarats sobre disbarats y sempre disbarats. Estariam carregats de terra pera engreixar pagesos y nosaltres cantant los goigs de sant Prim.

—Pero, dona, aixó 's vendrá; aquell vanitós de la...

—Tornemhi ab lo vanitós. Lo vanitós ets tu, qu' has somniat tota la vida ab propietats. Sempre 'm surts ab

lo vanitós de la Granja, com un melindro pera ferme callar; ¿que 't pensas qu soch una nena que 's mama 'l dit? Alló no t' ho comprará ningú sinó á preu de pedra. ¡Sembla impossible que la gent te confien escripturas y testaments! Póbre de tu que jo 't faltés; que ben ennavegat estarias.

Y un dia y un altre dia, á l' hora de dinar, á l' hora de sopar, á l' hora d' anar al llit, sempre aqueixos gemechs, s empre las mateixas inculpacions, fregian las sangs del pobre notari y sa salut decandida ne venia á menos. Semblava que li havia ficat un clau al cor y que cada dia li enfonzava més y més á novas martelladas. D. Magí anava fonent greix, gastant paciencia, ascoltant cap-moix tants vituperis, restituhint á solas lo dinar ab la bilis remoguda, fins una certa nit que tant y

tant las enfilá D.ª Tuyas, que l' home no pogué més:

—Prou! —va dir — prou! Recórdat lo qu' eras, ans de casarte ab mí: la meva criada. Recorda que vás durme en dot: la roba que jo t' havia regalat... Recorda que vaig tornarte ab lo casament: jo no ho vull dir; prou ho sabs tu. Recorda qui 'ls ha fet los diners que tens, que m' amagas, que 'm negas fins pera menjar... Jo, jo, ab lo meu travall. Tu no 'm póts demanar comptes, tu no hi téns cap dret. Calla d' un cop y si no estás be al meu costat.....

No pogué acabar la frase; las camas se li blincaren, perdé 'l mon de vista y caygué extés á terra. Un cop de sangs al cap lo matá en dos dias; morí en brassos de son escribent y d' un vehí.

Inmòvils restaren un y altre bona

estona, contemplant al finat dins la recullida alcova, hont los dos fils de sol que s' escorrian pe 'ls mal ajustats finestrons arribavan fosos en llum grisa. Inùtil era llur recel, róssech de la darrera esperansa á que 'ls vius s' arrapan per' envá detindre 'l vòl del esperit: era mort, ben mort. Sos ulls envidriats, la boca oberta y fosca, l' inflada má sobre 'l llensol, tenian la trista inmovilitat de la pedra. La grogor de la pell, en aquella claror, prenia un tint blavench que feya més cantelludas las apófissis, y ombras amoratadas semblavan demacrar més per moments tota la faç.

Convensuts de la trista veritat, eixí l' escribent á darne part á la viuda, ab l' encongiment que causa misatje consemblant. Lo pobre home havia perdut l' esma del temps y creya que fins

lo dels llòchs; ja que no trobava á D.ª Tuyas en cap sala ni cambra. Per fí arribá al menjador y topá ab ella dinant tranquilament. No ans de badar boca, que prou li obrí la sorpresa de cop, peró si ans de posar en jòch los llabis, lo feu tornar en rera la viuda, pronunciant, ab posat y veu imponent, las següents paraulas:

—No vull saber res. Es hora de dinar y dino. Després me dirá lo que hi haja.

—Lo pobre escribent, ab tot y coneixer l' egoisme d' aquella dona y d' haver presenciat la fredor dels darrers dias, quedá espalmat com devant d' una trahició alevosa. Y encorregut y aclaparat de pena, torná al costat de son company y mirá al mort ab major condol.

—Qué fém? Se refredará..... l' hem de vestir.

—Esperém una estona—respongué ab tremolosa veu, l' escribent. Y 'ls colors que li pujaren á la cara li privaren de delatar, ni indirectament, á D.ª Tuyas.

Passava 'l temps y 'l vehí insistia ab natural indiscreció; pero son company callá ab tota la fermesa d' un cor honrat, fins que, sentint remors per allá fora, cregué arribat l' instant d' eixir, y ho feu, mal que li costés, pera no enviarhi á l' altre.

—Ja pót pensar, digué ab veu aspre que no pogué endolsir—que no vinch á durli cap nova, sinó á demanarli roba pera vestirlo.

D.ª Tuyas tragué, sens immutarse, un paper plegat que mostrá al escribent.

—Vèu: es de lletra d' en Magí que vosté coneix, aqui hi ha la séva firma

que vosté coneix... donchs aixó es son codicil, hon disposa... llegéixi..... que son enterro siga de pobre. Amortállinlo ab lo llensol.

Y dit aixó, girá l' esquena, deixant altre cop al escribent més espalmat que may.

Pero aquell vespre, D.ª Tuyas, quan entrá per primera volta á l' alcova per' apagar la xinxeta, única llum que permeté encendre al costat del mort, vejé ab sorpresa qu' aquest no estava amortallat ab lo llensol, sinó vestit de negre. Atansá 'l llum, palpá la roba y al sospitár qu' era 'l vestit bo de l' escribent, no pogué evitar que 'l fòch de la vergonya li encengués la cara. Y quan sos ulls caygueren sobre l' esquerdalench rostre del difunt, hont semblava haverse petrificat 'l emprenta del martiri, un crit de la concien-

cia li feu bategar lo cor y exclamar ab veu confosa:

—Deu t' haja perdonat, Magí.

Bufá la xinxeta y, ab un llum á la má, eixí tota esgrogueida, entant que, sobre 'l mort, queya la negror de las tenebras.

VI.

Era de massa bon natural en Pere de las Borjas, pera no aceptar l' avinensa proposada pel notari. Passat lo bull de la sang, arribá á sentir com pietat de l' Escanya-pobres, á quí havia bofetejat impunement; se n' empenedí com si hagués pegat á un malalt. Rebrotá, per altra banda, son amor envers la terra que tants anys há conrehava, y sols ab greu de la conciencia, hauria sabut allunyarsen, sense tindre corrents los comptes. Alló de no pagar, afrontant fins lo *presiri*, 's diu al cop

de la disputa; convertirho en fets, quan ánima y cor tenen igual nivell de bondat, ja es diferent.

Per aixó, tothom restá en son lloch, llevat de l' Aloy qu' era, en efecte, geperut de cos y ánima. Aquest no estava per cosas, *si 'l veya per allí* s' hi perdria; sols terra entre mitj podia lliurarlo d' un cop de venjansa que, potser, costaria car á tots dos. Y en havent parlat per aquest estil, se penjá 'l farsell á coll, lligat al cap del bastó, y abandoná La Coma, *asmirat* de que tots los altres fossen tan *baixos* y *perdularis*.

Peró, per la lógica prepotent dels fets, aquella avinensa promoguda pel l' Escanya-pobres, produhí un capgirell en l' orde social dels avinguts, verament inesperat. Cap d' ells lo veya venir, y tan natural com era, donchs

que consistí en aixecar al fort y anorrear al feble. Lo masover, obtingué un nou cavall, cobrá las despesas fetas, y sense aixecar la veu, ni menys los punys, d' alashoras ensá, allí, en La Coma, era l' amo; l' Escanya-pobres, sinó 'l mosso, un súbdit. Tota l' autoritat moral qu' aquest hi havia perdut, l' havia guanyada l' altre.

Se comprén l' odi qu' aquesta humillació havia d' engendrar en l' Escanya-pobres, qui de llavors ensá, estalviá tot lo possible las anadas á La Coma, ab goig y benhauransa dels masovers. No podent prescindir d' aquestos, tot lo desitj del avaro, fou despossehirse de la mesada; peró 'l dimoni del carril ho feya més impossible cada dia, com qui diu, xuclantse á la gent rica pera portarla á Barcelona. Ben segur que no l' hauria dada á mal

preu, pero ni á mal preu trobava comprador.

Ah! que bé deya 'l notari: «Això es peste pera 'ls pobles!» Pratbell s' abaltía de pobresa de sang, y com tots los atacats d' un mal crónich s' alimentava d' esperansas ilusorias, qu' ab lo consegüent desengany la consumían més y més. Avuy se parlava d' una fábrica, demá d' unas minas, un altre dia era una font miraculosa lo qu' havia de remontar la vila; peró ni la font, ni las minas, ni la fábrica apareixían en altre mon qu' en l' imaginari, consol dels desenfeynats empobrits. Lo real era 'l carril, aquells convoys de riquesa que desfilavan á la vista de tots, pera fugir sorollosos y ab crits d' ergull d' aquell recó de miseria que 'ls hi dava pas!

L' Olaguer ja no podia passar pe 'l

carrer de La Roca sense trencarli 'l cor la vista de son antich magatzém ab la porta tancada; anava al hostal de Sant Roch, y envá hi cercava tot aquell aixám de carreters, sempre mancats *d' un' hora*, *d' un pam de corda* (1) y de diners qu' ell bestreya ab tant profit. L' ensopiment que regnava per tot arreu lo consumía com á La Coma, sense que Las Paradas ni l' hort dels Mínims poguessen darli consol, perque 'ls tenia arrendats. La mort del notari acabá d' aixafarlo, perque ab ella quedá sens conseller y amenassat d' alguna etzaguellada de la Sra. Tuyas, que me 'l plantés fora del castell, ahont ja 's trobava com lo peix al aygua.

Lo castell, sí, lo castell era son únich consol. Tants escarafalls com ne feu á

(1) Locució corrent entre ells, pera pintar la peresa y xerrameca ab que passan lo temps.

primera hora y tant bé com s' hi trobá després. Per' aquell home esquerp, cap edifici com aquell, apartat de la vila per una costa perillosa y sols visitat, de lluny en lluny, per algun foraster que no més se preocupava de las pedras. Aprofitant l' indiferentisme, pera no dirne odi, ab que sos amos lo miraren á causa de las disputas, l' Escanya-pobres s' ensenyorí de tot lo casal, l' escorcollá de cap á cap, trobanthi un sensfí d' amagatalls que feyan sas delicias. Feu mudá 'l pany de la porta forana, trobá en l' hort una bona soca de sirerer pera barrot, apuntalá fortament las finestras més sotmogudas, y aixís assegurat, sense més company que 'l matxo mossegós, no temé ja á entregarse á una lley de jòch per demés extrany. Consistia en distribuhir las talegas per diversos ama-

gatalls de distints pisos, y en passarse llargas horas de la matinada y vespre, recontant las unsas y dobletas, mudant los saquets de llòch cada dia.. Tan aviat la talega qu' havia entafurat abaix al celler passava á ocupar lo recó de biga de la golfa d' hont n' extreya un altra, com aquesta era col-locada al cau del celler ó en un forat del primer pis, ó sota la rejola del quarto fosch, si no entre la palla de l' estable ó en lo munt de la cendrera. Aixís las visitava d' una á una, las hi feya estacións ab fervor religiós, hont desplegava tota l' idolatría de que parla Sant Pau, las portava una estoneta sobre 'l cor, y ab llur trasbals y diferencia, notada al contar, se feya l' ilusió d' esser més rich. Sense cercar gayre, trobá encar, per golfas y magatzéms, portas vellas, trossos de viga, despullas de mobles

corcats que li servian de llenya pera coure las farinetas, aixís com los llibres de D. Guillém per' encendre 'l fòch. Descobrí també mitja gerra d' oli ranci ab qu' alimentar son llum de ganxo fins quí sáb quán, y en sos escorcollaments, contragué la deria de buscar los tresors que per forsa hi havia d' haver soterrats en lo castell. No hi hagué un pam de paret que no truqués, primer ab los nusets dels dits, després ab una massa de ferro, ni una cana de terra dels baixos que no sotmogués ab son magall.

D' aquí qu' ab los sorolls sumorts y ab los viatges llum á la má, que clarejava en negra nit per los esberlats finestróns de tots los pisos, comensessen los vehíns del carreró á dir que hi havia ramor al castell, á forjarshi fantasmas y esgarrifosas historias, quan l'

home més content y tranquil estava. Si algú no s' ho creya, feya com que sí, tan sols per' ajudar á traures d' aprop l' Escanya-pobres. Aixís, la veu s' escampá més aviat per la vila, que no 'n fou éll sabedor.

Quan la nova arribá á D.ª Tuyas, li causá un tropell.—¡Adeu, are si que ni 'l llogo, ni 'l vènch may més! Are si que ni jo puch ja mudarmhi!—

Hi hauria tres mesos que D. Magí era difunt, y ofegats ja 'ls antichs ressentiments qu' á primer' hora li feren aceptar aquella pérdua com un gran guany, D.ª Tuyas comensava á sentir lo defalliment d' esperit de tota viuda. Un oncle del difunt l' amenassava ab plets; la soletat més gran la rodejava; l' honrat escribent no volgué trepitjar més aquell escriptori, qu' hagué de fiar á quí menos confiansa

li mereixía; los honoraris, que per conveni ab lo substitut havia de cobrar, eran font qu' anava estroncantse, y s' estroncaría del tot, lo dia que 'l notari nou s' emportaria 'ls manuals. La manía d' esser robada, li creixía per moments, y reduhida pera viure á gratar los curts productes que tocava del escriptori, veya, esgarrifantse, arribar lo dia de no poder estàlviar los rédits del diner bestret, qu' era son capital. De la plassa, del vestir, de sas necessitats diarias, no 'n podia ja traure res, aquella miserable; un sol estalvi li restava á fer, lo del lloguer del pis; y estava disposada á ferlo desseguida que perdés lo manual, trasladantse al castell, si no trobava arrendatari ó comprador. Aquella nova, donchs, havia d' aclapararla, y per' eixir de dubtes enviá á cercar á l' Olaguer.

Precisament feya tres dias que, contra sa costum, l' Escanya-pobres tornava á La Coma, hont passava llargas horas. Era á mitj juny; los camps estavan plens d' ufana, los cirerers y pereras de Sant Joan, carregats de fruyt; l' horta tenia un abundós esplet de tomáquets, pebrots, auberginías, monjetas y alls; la vinya comensava á verolejar y, dins del barri, los masovers batian las rossas garbas de blat, á la llum enlluhernadora d' un sol esplendent y entre una atmósfera d' or. Ja no era aquella terra morta del hivern, tan avara en dar com cara de mantindre; era, tot ella, un doll de riquesa, qu' entendria á l' Olaguer. Allí contava, de primer, los caballóns; després, las garbas; després, las quarteras de gra, y per fí, las doblas d' or á que veya reduhit llur preu. En lo desvari de

sa passió ja las tocava, ja las apilava, ja las cosía en talegas y las portava de dalt á baix del castell, ben apretadetas sobre 'l cor. Aquest se li aixamplava devant de tanta abundó, l' arrastrava á travallar ab dalit y á ferlo altre cop sociable. Mentres los masovers dinavan, desfermava son matxo, y enfontzantse fins á genoll en la batuda preparada á l' era, comensava á batre tot cantant y aixeribit, ab l' afany d' enllestir la feyna y tocar diners. L' odi contret ja se li aplacava; tornava á conversar ab las donas, á mostrarse afable ab los nens, á trobar bella á la Sileta y á somniar ab lo matrimoni. Pero son major goig era á las tardes, quan tornantsen á Pratbell, ab los corns de sarria plens de fruyta y verdura, pensava en los guanys ja próxims de la cullita y en la que pera després prometia la vinya encare.

L' arreplech fet á La Coma, li estalviava la despesa del hostal; no menjava sinó verduras, cireras y peras, y com home previsor omplía 'l sostre de la cuyna de restalleras de pebrots y bitxos que s' assecarian pera l' hivern.

Quan la criada de D.ª Tuyas vejé barrada la porta del castell desde 'l cap de la costa, torná enrera tota joyosa de no haver de trepitjar aquella casa de la remor. D.ª Tuyas, rosegada d' una corcor que la consumía, hagué d' insistir dos cops més, enviantli, lo derrer, una carta que la criada tirá per la gatonera, arrencant á córrer tot seguit.

Llavors l' Escanya-pobres se presentá, ascoltá ab atenció las penas y travalls d' aquella viuda y restá tot d' una pessa al sentirli dir lo de la remor. Sa primera impresió fou molt semblant

á la experimentada en lo magatzém.

¡Es á dir que ja 's tornau á fixar en mí! pensá. S' esgroguehí, quedá capficat una estona, y, arreu, ab una mirada guspirejant de goig en la que la meteixa D.ª Tuyas, menos possehida d' ira, hauria llegit un sobtat descobriment, respongué qu' era veritat.

—Cóm!—exclamá la viuda.—Y goseu dirmho!

—Per qué m' ha enviat á cercar, vosté? pera que l' enganyi?

—Y goseu dirho?...—torná á fer D.ª Tuyas, roja com un tomàquet.

—Ja ho veurá, parlém clar: qué vol dir ab questas exclamacións? que creu vosté que jo ho faig?

—Sí, ras y curt, aixó meteix. Vos desitjeu eternisarvos allí per una miseria. Robant lo pa d' una pobra viuda y fent por á la gent, escampeu aixís ja

no sols á llogaters y compradors, si no á la meteixa mestresa qu' os hi faria nosa.

L' Escanya-pobres ascoltava badant son morret de furó y, en acabant, replicá ab l' intenció d' una amenassa esglayadora:

—Be, donchs, tréguimen. Ja veurém qui hi anirá á estar.

—Se quedará tancat á pany y clau.

—Que li deixá gayre 'l Baró, ab tot y esser un beneyt del cabás? Que per ventura 's creu la gent que so jo, qui fa la remor.

—Ho esbombaré jó—interposá la viuda, ab l' imprudencia d' una dona fòra de sí.

—D' aixó, ja se 'n guardará com de caure—exclamá l' Escanya-pobres, fent un pas endevant, pera dar major forsa á l' amenassa. Y, arreu, endolsint lo

tó.—Me sembla,—prosseguí—que va mal aconsellada, vosté; si la gent té por al castell, no 'l deixi sol, perque... hi calarán fòch.

Y en lo «hi calarán fòch» á D.ª Tuyas li semblá entendre «hi calaré»; quedant espalmada, retuda.

—Are, fassi 'l que vulga. ¿No se li ofereix pas res més?—afegí l' Escanyapobres, veyentse vencedor.

La vella rodá 'l cap, sens gosar á aixecarlo, consumint en silenci las llágrimas de despit que l' ofegavan. Y derrera d' una pausa embarrassosa, sentí que son enemich, posantli la má á l' espatlla, aixis parlava:

—Pe 'l bé que li vull, ascóltim. Un dia 'l seu marit, Deu l' haji perdonat, me deya: «Olaguer, t' has de casar.» Lo seu consell me va sobtar de debó, y *éll*, pera ferme agradós lo matrimo-

ni, me vá pintar las virtuts de vosté, com estalviadora y dona de sa casa. Ni aixis vaig volgué ascoltarlo, per duas rahons: perque ni 'm feyan falta las donas, ni personas estalviadoras y del bon seny de vosté 's troban per tot arreu. Es, anèm al dir, tan dificil com trobar homes de la meva lley... y vosté era casada. Donchs, bé; després hi he pensat molts cops: D. Magí tenia rahó, ni l' home, ni la dona, quan tenen alguna cosa per perdre, poden viure sols.. y la dona, menos encare, molt menos... Créguim á mi; senyora Tuyas, cásis.

L' aludida per fí aixecá 'l cap y topant ab la mirada traydora de l' Olaguer, digué ab falsa rialleta:

—Es á dir que vos sabeu un modo de capitular?

—Crèch que vosté m' ha entés.

—Y llavors no hi haurá *remor?*

—May n' hi ha haguda.

—Donchs qué déyau are mateix?

—La gent veig qu' ho creu, y, essent aixis, es més fácil ferli sentir de debó... Are, falta saber, que, jo, un servey lo pago ab un altre servey.

—Sou ben dolent! Tinch set mesos pera pensarm'hi.

L' Escanya-pobres arronsá las espatllas ab un cop nerviós, y ficantse las mans á las butxacas, eixí escala á vall, deixant á la vella pensativa.

VII.

Durant aquells set mesos, lo defalliment de la víuda aná aumentant al compás de las contrarietats que per tots cantóns li eixian. Queyan rèdits, y 'ls deutors, uns apurats de debó, altres envalentonats per la falta de D. Magí de qui no gosaren riures com á curial qu' era, no pagavan; los manuals havian desaparegut ja á mans del notari nou; l' oncle del difunt seguia en cartas y més cartas amenassant ab acudir als tribunals, si no se li restituhia la part de llegítima gravada, y

no cal dir que 'l castell continuava en poder de l' Escanya-pobres, ben lluny del pensament de compradors ni llogaters. D.ª Tuyas sentia l' engunia de qui há caygut al mitj del mar y no veu sinó un baixell al horitzó, pero lluny, lluny, que potser ni á temps arribará pera lliurarla de las famolencas onas. Que 'l baixell sia gran ó xich, hermós ó lleig, tant se val; lo cas es que vinga, que 'l malhaurat agonisant, puga aferrarse á la soga y lliurarse de la mort. Per sòrt seva, 'l baixell anava atansantse tot ensemps que 'l contraposat onatje empenyia á ella cap al baixell salvador com moguda d' invisible imán. Era una atracció d' afinitat molecular, empenta per un cantó y altre de necessitats aparelladas.

L' estiu, l' abundós estiu havia passat, ab sas cullitas, ab tota s' atmósfe-

ra d' or, pera deixarne una altra de plom miserable y aygualida; los brassos del pagés ja no s' obrian per no poder gayre bé abastar las dauradas garbas ni las sucosas portadoras de most; devant del amo, estava com un pobre, sempre parant la má, pidolant sempre per abonos y conreus, com un sagristá per ciris que l' amo no veya lluhir; la terra tornava á estar pelada, vidriosa, morta, y á Pratbell s' havia apagat lo burgit de vida que 'l trasport de cullitas li doná per un moment; abaltintse altre cop ab la tristesa dels dias curts y 'l remorós trontoll dels trens que seguian passant d' esquitllébit, tan mofetas y ergullosos com sempre.

Altra vegada, donchs, estava l' Escanya-pobres reclós en lo castell, adorant sas unsas, devorat per la passió, y

morint de frisansa cada cop qu' havia d' abandonar la vila per' adinerar fruyts, perque temia més y més aquell ditxós *cop de má*. Una dona pera ferlashi centinella li mancava; ja ho havia dit: «lo notari tenia rahó.» Y si per cás, rumiant aixís, recordava á la Sileta, abaixava 'l cap al pes del impossible, y 'squedava, aquella estrella, pampallugant no més en lo cel boyrós de la passió, entelada y moribunda. Tot son amor, totas sas tendresas, eran pe'l diner, ¿á qué donchs la bellesa, la joventut ni cap dels encisos que porta en sí la dona per l' enamorat? De segur que seria mal gastadora má-foradada com la majoria, de segur que li duria fills, un reguitzell de necessitats costosas de que fins are s' havia passat. Ja ho insinuá avans: ab una centinella 'n tenia prou; y pera tal ofici cap tan

barata é idónea com la Tuyas. Si era carronya y reganyosa, ja la posaria á rotllo y, després, ni un guant. Ademés era rica, un altre mitjot pera contar, novas talegas qu' aparellaria, qu' un dia serian sevas, totas sevas.

Ab tals intents, lo garneu del Olaguer procurá amanyagar á la vella arreu d' haverla esparverada. La visitava sovint, li parlava sempre d' interessos, fentse, com qui no se 'n adona, 'l rich, pera enllepolirla, li dava consells pera tráurela d' apuros y, algun cop, al consell afegí sos bons oficis, logrant arrancar de mal-pagadors los rédits desitjats. Y si 's parlava d' aquell oncle ó d' algun deutor tossut, ben prompte saltava ab sa déria sempiterna: es perque la veuhen sola; una dona no fa por.

Aixís, y sense una paraula d' amor,

aná guanyantse l' interesada vella que, per sa part, buscava rasser y també talegas. Havent dominat al notari, ¿per qué desesperar d' un nou triomf? La gota forada la penya, poch á poquet se va lluny, y tal moltó escuat aná per llana y torná esquilat. Aixís anaren ablanintse un y altre, y potser arribaren á creure y tot que s' estimavan, al menos ella, lo dia que, concertant las esposallas, la viuda li digué Olagueret y éll mastegá la paraula Tuyetas.

Passats, donchs, los dèu mesos de lley, lo casament se realisá. Ells no volgueren pompa ni *caramadas*, no per avaricia, ¡qu' es cás! sino per' evitarse esquellots, y rendir un tribut al dir de la gent, que veya á la viuda encare ab vestit tintat de negre, y de més á més, sabía, per boca d' ells, que 'ls

contrayents, si no eran pobres, poch se 'n mancava.

Era una matinada d' abril, xamosa y riolera per lo ras qu' estava 'l cel, la fortor de rosas que duya l' ayre, la cantadissa d' aucells que hi havia per arbres y teuladas... y, en fí, perque xamosa y riolera la veyan aquells dos sers qu' anavan á assolir desitjos somniats.

La vila, gayre be dormia encare, quan la *benehida* parella ja eixia de l' iglesia; vestida de negre la nubia, peró ab la perruca un xich més lluhenta, la mantellina posada ab més pretencións, una mica més encastat al cos lo mocador gran, l' esguart més aixeribit, menos arrugat lo front, menos

caygudas las vermellas galtas y un poch més aprimat lo nas, potser xuclant la fragancia de l' atmósfera. Lo nubi, que semblava fill d' ella, anava, en cambi, com avergonyit, coto 'l cap que cobria un bolet fins á las orellas (un bolet del difunt) una americana ampla y curta (americana del difunt) una armilla de quadros y un pantalon d' esca, que tot Pratbell coneixía com prendas del difunt, closos los llabis d' aquell morret de furó, las mans creuhadas al darrera, com si portés grillets.

Sí, era una matinada d' abril, xamosa y riolera, per lo ras qu' estava 'l cel, la fortor de rosas que duya l' ayre, la cantadissa d' aucells que hi havia per arbres y teuladas... y en fí, perque 'l Diable n' havia fet una de las sevas.

Lo pis del notari Xirinach quedá tancat, ab papers als ferros dels balcóns. Tots los mobles foren trasladats al castell, feta escepció de la despintada taula de bayeta y cadira de brassos del escriptori, qu' ab llur producte serviren pera pagar la muda. Aixís, quan la parella arribá al palau de sos amors, tingué taula hont regalarse ab un *chocolate* ab secalls, servit per una coixeta, ab repiquets y tot de crossa.

Era la Coixeta, una hórfana de solemnitat que, cansada de parar la má al portal de l' iglesia, mudava d' ofici, desafiant la por á las fantasmas que l' antiga criada no pogué véncer.

—Ah, si no fós la costa!—havia dit la mestressa—fins d' aquesta me 'n passaria! Si no fá proba, ja anirá á plassa l' Olaguer.

L' Olaguer sortí á dar un tom per, si topava ab un dels deutors més tossuts, ferli saber, ensenyantli las dents, que d' aquella hora ensá era 'l marit de la Tuyas. Aquesta 's passá tot lo matí arreglant las pessas de dalt, hont havian posat molta part dels mobles del notari. Mes tart, baixá y 's tancá de part de dins en lo dormitori *nupcial*, qu' era al cap del corredor, inmediat á la cuyna, altre temps destinat als porters. Peró 'ls nous *senyors* estavan més per viure á peu plá, que no per muntar escalas y atravessar aquellas salassas, hont se perdian com formigas. Per altra part, com qu' aquell dormitori dels porters havia sigut habitat fins á darrera hora pe 'ls guardians que hi tingué 'l Baró, estava ben apariat de vidres y fustas, y això estalviava gastos; donava á mitj dia, y això 'l feya calent

com un turró, sens necessitat de braser; s' esqueya sota una torra ab volta de pedra per trespol, y això 'l posava á cobert de fòch y de lladres. La Coixeta dormiria en lo recambró del coscostat del rebost, qu' era derrera la llar, y aixís, closa la cuyna, quedavan tancats y barrats per una porta més: tres, contanthi la forana.

Reunint aytals condicions, be podian, donchs, escullir aquell dormitori, prescindint de si la cals de las parets era ja un xich massa rossa y escrostonada en certs indrets, com mostrant llagas de pedra, y fent cas omís de las dimensións de l' alcova, qu' ab lo llit de matrimoni tot arrambat á un cantó, en prou feynas permetia una cadira. A la saleta, en cambi, se n' hi encabian tres, la calaixera de la Tuyas, demunt de la qual

possava son tocadoret de calaix, un bagul, un tres-peus pera rentarse y, penjada en un clau de ganxo, la carrabina de l' Olaguer. ¿Qué més podia desitjar un matrimoni senzill?

Dinaren frugalment *perque era primavera* y després donaren comiat á la criada.

—Avuy s' hi ha de coneixer—li digué D.ª Tuyas que, de la mort del notari ensá, pera tothom havia perdut lo don, llevat de las minyonas—vés, véste á esbargir una mica.

Y quan la crossa ressoná per las llosas de la plassa, la nubia cridá 'l marit, qu' era á dar pinso al matxo, tancaren lo castell y 's passaren la tarde entretinguts obrint un amagatall en l' alcova, que la capsalera del llit taparia.

—Has tingut un gran pensament—esclamá l' Olaguer un cop hagué fet

aquell gran trau en la tapia.—Aquí ningú 'l sospitaria, 'l diner.

—En lloch tan ben guardat, home. Oh, y que cada vespre li podrém dar una mirada, no més despenjant la capselera, veus?

—Contarlos y tot si volém—afegí 'l marit.

—Ah, briball! També t' agrada á tu contarlos, eh?—digué la nubia, fenli una magarrufa, tota entendrida per diversas causas. Y després.—Bé, vaja quants n' hi posarás tu?

—Jo, tots ¿y tú?

—També tots, si tu no m' enganyas.

—A qué vindria, enganyarte? No 'ns hem fet testament deixantnosho tot l' un al altre? Llavors, tot lo teu es meu...

—Y meu tot lo teu—saltá la Tuyas, sens deixarli completar lo pensament.

—Y esclar, dona.

Si, pero 'l diner té tants trenca colls!.. Un testament se fá y desfá tantas vegadas...!

—Quinas ganas de gastar ab paper sellat! Tu pórtat bé y no tingas por. A qui vóls qu' ho deixi, si no á tu? A casa no 'm van dar res: que travallin.

Y al dir aixó, trucá al castell la Coixeta á qui vejeren des la reixa de la cuyna.

—Ascolta, digué la Tuyas, avans d' eixir al vestíbul—Cal que pensis en encarregar la porteta pera l' amagatall.

—Demá la clavarém.

Y quan á mitja nit dormian, uns cops morts y fondos feren tremolar sota 'l groixut llensoll á la Coixeta, ensemps que, no menos tremolós, l' Olaguer se asseya al llit y parava orella, sens ni gosar á respirar.

—Qué ascoltas?—preguntá la núbia,

ofegant un xiscle.—No me havias jurat qu' era mentida lo de la remor.

—Calla... calla...

Y se sentiren altres cops sorts y fondos.

—Malviatje 'l matxo!—esclamá, á la fí, 'l marít.—Es ell, es ell. Y ab tó ja natural, afegí llavors.—Véus, quan jo dormia á l' estable, com que 'l tenia á l' orella, no 'm dava aquets espants. En aquesta casa tot ressona. Desde aquí, semblava 'l picot d' un minayre. Pero es la Vespa, no t' espantis.

—Ja n' estás ben segur?

—Si, dona? ja póts dormir.

—Es que res me fa por com los lladres.

—Quan jo era un pelat, no 'n tenia á ningú; ni 'n tindría tampoch aquí dins, per aixó... Alli hi ha la carrabina, y vés si 'ls defensaria... perque no

es la vida lo que 'm dól, nó;... 'ls diners, la mofa, la mofa de que 't prenguin lo que tant t' ha costat d' arreplegar..

—¡Jesus, Maria Santísima ¡un altre cop!

—Sí, es ell; no t' espantis.

—La meva por es á un cop de má per un camí; que t' agafin descuydat. Per aixó 't vull dir una cosa; ascolta, no 't tapis ab lo llensol, ja t' abono qu' es la Vespa, are encar fá companyia... Ascolta bé: no 't deixis may sorpendre; si may per may, jo faltés de casa y rebessis una, duas, tres, ni vint cartas demanant diners pe 'l meu rescat, ni que hi vejesses la meva firma, ni que hi vejesses la meva lletra, ni que te 'ls demanés per Deu y pe 'ls sants; may, may donguis un quarto meu. La vida ja cuydaré de salvárme-

la, n' he passat moltas pe 'l mon: lo que cal es tindre ben aferrat lo diner. Ni un quarto, ni una malla, ho sents?

—Home de Deu, quinas conversas, tota tremolo, dormím are dormím.

Y l' Olaguer callá y la nubia 's condormí, mormolant interiorment: «ni un quarto meu»... mira 'l bergant....! si de cas qu' ho pagui la dona, eh?

Tal fou aquella diada de nubis.

VIII.

Si la Tuyas y l' Olaguer no formavan un matrimoni en lo sentit honrat de la paraula, constituhian una amistansansa ben ordenada y útil pera *sos fins*, una parella que no 's trastirava, sinó que marxava unida sota 'l jou, seguint á dret fil lo solch marcat, ab la meteixas ulladas del bou y la meteixa paciencia, devegadas fins ab las meteixas cossas: cossas, peró, sordas é inofenssivas pera trencar aquellas badanas y fer ni tan sols girar lo cap á la Coixeta.

L' Olaguer cuidava 'ls interesos de la dona lo meteix que 'ls propis, tant aixis que, fins devegadas, barrejava 'ls rèdits en un meteix saquet, gastantli á 'n ella la broma de que encare no l' havian pagat; endogalava tants condempnats á mort com la crisis de Pratbell li tirava als brassos; adinerava, comensant per las cullitas y acabant per aquells mobles arreconats al primer pis, tot lo que la meteixa crisis li permetia adinerar, y á 'n aquell mitjer pidolayre de la Coma que, no content de demanar sa part, may callava pera fems y planters, lo feya passar ab cansons y llenya del bosch. L' únich de qui no havia pogut eixir ab cartas, era del oncle del notari, peró no desconfiava de posarlo á jou ab un viatje que faria ans d' acabar l' any.

Per son cantó, la Tuyas cumplia com

un centinella foguejat. No movia peu de casa com no fós pera anar á descobrir aquellas brometas, encarantse en persona ab lo deutor y amantsintlo tot seguit ab una rialla y una frase candorosa, que passava per sos llabis ruhents, tota escamada:

—Si ja ho sabia, home; no més vos ho he dit pera veure quina ganya hi feyau.

Arribava á casa y trayent fòch pe'ls ulls, peró ab veu baixa, revelava 'l descobriment al marit, qui responia poch més ó menos qu' ella, y ab igual rialla afluixava la mosca.

—Bé, no me las gastis més, aquestas bromas. Allá hont tenias aqueixos quartos, d' altres n'hi déu haver. No m' ho crèch que 'ls tingas tots al amagatall del capsal del llit, nó.

Fóra d' aquestos atreviments, l' Ola-

guer no podia queixarse de sa muller. Ella l' apedassava, li estirava y guardava la roba com al Notari, estalviava fins l' impossible, l' ajudava á treure comptes ab prodigiosa facilitat. Després, cada nit, quan la Coixeta dormia, abdós esbravavan totas las tendresas del cor, contant, demunt d' aquell llit, las doblas del amagatall, barrejantse las mans, despullantse de tota hipocresia, dant solta á tots los extréms de la passió que 'ls devorava, sens miramen ni escrúpol de cap mena.

—Aquets son los mèus, aquells los téus: després me 'ls deixarás contar, oy?

—Sí, pero tu també 'ls téus... sinó, de cap manera.

Y emborratxats per la passió, tenian disputas y gelosias de criatura y á voltas brahonadas de fera, que, altre cop

personas, se perdonavan per la por dels testaments y demés lligáms.

En mitj de sos entendriments, una talega sobre 'l pit, oberta y apretada ab amor, tot sovint eixia l' Olaguer, boy plorant, ab alló dels lladres:

—Per rés, per rés del mon donguis un quarto! Mira quinas doblas de quatre: semblan gira-sols; vés qui se 'n desfá! Ben tenim prou de diners afora.

—Be ho pòts dir! Peró qué hi farém Olaguer, si no crian d' altra manera?—exclamava la Tuyas, ab veu condolida.

—Quántas ne téns de perruca?

—Jo, duas centas.

—Ey, que te n' amagas dèu! Ahir jo las vaig contar. Vaja, dónamen cinch y estarém iguals.

—Si, are hi corro.

—Demá 'n buscaré cinch més pera cada hu.

—No m' agafas, noy; á cada hu 'l qu' es seu.

Que sí, que nó... Llavors urpada, s' ensenyavan las dents, los ulls flamejant, fins que, tot d' un cop, transfigurava aquells rostres una rialla bestial y tornava á preponderar lo tracte de la complicitat, sense passar d' aqui.

L' Olaguer, ab l' excusa de dar menjar al matxo, s' aixecava molt matí, y llavors feya sas estacións á las demés talegas que no sabia la Tuyas. Aquesta, aprofitant ausencias de son marit, se tancava en lo dormitori, estirava un calaix de la calaixera y treya del secret las afavoridas que ni 'l notari havia vist may. Per aquestas monedas tenia aquella dona un ver *fetichisme*; eran las qu' havian de salvarla de la persecució de la miseria, las mirava y cuydava com amulets qu', ademés d' aque

lla, tenian virtuts curativas com la de matar la migranya posantsen una als polsos. En altre cantó, dins d' un calaix ple de retalls y enredos, hi tenia un gran munt de capdells de fil de diferents colors que, si be guardava tancats, ja no amagava á ningú. L' Olaguer havia vist moltas vegadas que 'n treya un parell y s' entretenia descapdellantne un, tot capdellant l' altre, com si de dos tractés de ferne un sòl.

—Per què ho fas aixó?—li havia preguntat alguna vegada.

—Perque he acabat la mitja y no sé estar sense fer res.

Peró darrera la resposta, ab qualsevol excusa, desava 'ls dos capdells, corpresa de temor. Era hont guardava 'ls durillos d' aument. Los pollets dins de la closca, deya ella; y son gust era sentirlos pesar dintre 'l capdell y assa-

borir y fer allargar l' esperansa de véurelshi lluhir lo daurat cordonet entre 'l fil que descapdellava, devant de qui no podia sospitarho. Aixis, moltas tardes, descapdellava devant de la pobra Coixeta, pera darse 'l goig infántivol de fer ballar sa riquesa als ulls d' una miserable, sense qu' aquesta se 'n adonés.—Mira cóm salta 'l pollet, com pica la closca. Los pobres no vos els podeu dar aquets gustos—se deya interiorment, ab refinada crudeltat.

Ab lo casament, la Tuyas havia trobat, ademés, nous medis d' estalviar bon trós del diari de la plassa, que pagavan per parts iguals marit y muller. Se feu dar de La Coma un dels dos porchs que salá pera l' hivern y unas quantas gallinas que mantenia en l' estable ab las sobrallas del matxo; á l' hort dels Mínims y, á las Paradas, pi-

dolá alguns manats de planter que, junt ab los arrebassats del más pel' Escanya-pobres, serviren pera refer l' hort del Castell. Ella y son marit lo cavavan á estonas, la Coixeta 'l regava, y aixis, prompte tingueren verdura pera 'l consúm. La Coixeta no li eixia cara sino de pa. Com qu' era un escarrás de feyna y, avesada á la miseria sabia tots los recons de la baratura, resultava excelent; aixís es que, pera aguantarla, feren marit y muller lo petit sacrifici d' escursarse la racció de pa en profit de la noya. Aquesta, ab aixó sol ja hauria estat contenta, sino hagués sentit certs flayres d' or á son estorn que li obrian esperansas pera temps á venir. Com que no tenen fills, será del primer qu' ho arreplegui, pensava; y aixís aná tirant.

Lo castell donchs era una bassa d'

oli, tots tres ho havian ensopegat. Llástima que la Coma no anava aixís. Quant tot aquell territori prometia una cullita que dava bo de veure, alló estava derrotat, derrotat! Los sembrats no muntavan dos pams de terra; una mar d' agrám, salpicada de rosellas y blauhets, sepultava la vinya; l' hortalissa del quintar creixía escanyolida y ab las fullas qu' hauriau dit escaldadas. L' Olaguer que no hi havia estat de temps, quant vejé alló, perdé l' oremus.

—Com se coneix qu' acaba 'l contracte, Pere! Aixó es vergonya de deixar las cosas?

—Ja veureu, sense menjar, vos no viuriau. Quan la terra 'n demanava li véu negar; are ho trobeu.

—La mala fé hi trobo; heus ho aquí.

—*Tentu* ab lo parlar, si nó hi tor-

narém á *ser*... Potser si que voliau que m' ho arranqués, jo, de las caixaladas! Ja sabeu quants de cops vaig venir á trobarvos; vos haviau adinerat totas las cullitas y encare no n' he tocat una malla, ni us he pogut arrancar comptes y, á fé de Deu que, de cap-d'-any, ja no se 'n canta gall ni gallina.

—Y el bosch?

—Si, 'l bosch; sempre sortiu ab lo bosch. Que 'n podia treure del brossám? En prous fatichs m' he vist pera mantindre á la família. Aquí que m' he tingut d' empenyar y tot per culpa vostra, juheu! Ja tenia rahó ja, 'l geperut, que lo qu' haviam de fer era colgarvos sota un cep

—Pere... descantalleu massa.

—Y per qué 'm déu las encarregadas de lo qu' es culpa vostra? Si encare 'm fareu perdre la paciencia. ¡Jo

que l' he portat tan be, aquest más! jo que me l' estimo aquesta terra, perque hi tinch tantas suhadas..! véurela aixìns, com un fossar! Aneu, pregunteu á la viuda de don Joseph si may varem tenir duas paraulas. Aneu, pregunteuli... Pero de porch y de senyor, ja ho diu be 'l ditxo, se 'n ha de venir de mena. Llavors semblava un jardí.

—Pere!

—Y qué Pere, ni Pere! qué amenasseu? Qui no vól pols que no vaji á l' era. Lo qu' heu de fer, es tocá 'l dos ans qu' os vegin las de casa, qu' encare us las dirán mes frescas.

—Jo soch l' amo, Pere.

—Per nostras desgracias... Y ja ho veureu: prou! Val més que parlém com cal, perque... m' enteneu?... á mi las amenassas m' encenen las sangs y ja sé fins ahont arribeu y... clá y net, no

m' agrada héuremelas ab qui no siga com jo. Mossegeuvos la llengua y acabém: pel juny acaba 'l pacte; jo, ja tínch *empleyo*; amaniu los comptes y 'ls diners y busquéuvos pobre, un altre pobre per' escanyar, y en paus. Are, si 'm voleu creure, per aquí no hi vingueu massa, que no tothom té 'l seny del Pere: aquesta tarde mateixa ha estat aquí l' Aloy, que de llavors ensá va mort de fam, y si us trobés guardeuvos d' ell, que té mals jóchs. Creyéume á mí que ja us perdono las miserias tant com sé, y aneu en nom de Deu ó del Diable, de qui més vos acomodi, peró anéuvosen.

Y dit aixó, en Pere 'l plantá en sèch, pera millor contindres. L' Olaguer estava groch d' ira, peró com sabia quantas ne canava son contrincant, no doná un pas; desfermá el matxo qu'

havia deixat al voral del camí, arrancá unas cuantas sébas y llotigas d' ensiám fins omplirne 'l corn de la sarria y, muntant, arrancá á corre cap á Pratbell.

En son cor bullia tot lo fel de l' oyt y la vergonya, admirantse ell mateix d' haverse aguantat tant. ¿Hont era, donchs, tot lo pit d' aquell traginer jove que no tenia por á res ni á ningú, qu' anava de nits per cingles y montanyas, dormint dalt del matxo, més refiat que no dormia are ab tres portas dins de un castell? Y per' aconsolarse, somniava ab la venjansa, lo recurs dels cobarts, una venjansa de diners, la vil venjansa dels avaros.. quan, de sobte vejé, assegut á la cuneta del camí, un pobre, espellissat y coll-tort, que li semblá conéixer. Lo matxo, al mateix temps, comensá á bramar fu-

riós, á encabritarse tan enfutismat que, sols á bastonada de cego, conseguí l' Olaguer ferlo apartar de la cuneta y empendre esferehit galop.

A son pas, lo pobre s' aixecá, y ensenyant los punys y reganyant las dents, cridá entre mitj de la polsaguera:

—Ja téns sòrt del matxo, ja; juheu!

Era l' Aloy. L' Olaguer recordá de seguit las paraulas d' en Pere, tot esglayat. Y aquell vespre, ab una talega abrassada sobre 'l pit, potser ab més forsa que may, tornava ab sa usada cantarella:

—Per rés del mon, Tuyas, per rés del mon dónguis un quarto.

Enfonzant los dits entre las unsas, gayre be plorava. May l' havia vist, la Tuyas, tan emocionat.

—Casi 'm fas por.—¿Qué téns avuy?

—Penso que 'l lladre del masover m' ha robat.

Y fora de sí, sens afegir un mot, pegá grapada en lo munt de la Tuyas; aquesta se li tirá demunt, tan folla com ell, y li mossegá la munyeca; peró l' Olaguer aclapará á la vella sens gran esfors contra la cadira, y empunyantla pel coll, esbravant tota l' ira d' aquella tarde, digué:

—Qué 't pensas que só 'l notari, jo? Si ho tornas á fer may més, t' escanyo.

Lo qual no obstá á que, l' endemá, marit y muller fossen tan *amichs* com sempre.

IX.

A la fí, Pratbell semblava revisco-lar un xich. Un dia, baixaren del tren que venia de Barcelona, tres senyors, s' ajuntaren ab en Vives, lo vanitós de la Granja, que 'ls esperava, atravessaren á peu la vila, essent objecte de general curiositat y, allá á la una, eixiren ab una tartana que 'ls deixá al peu del tùnel de Malgual.

—Are es bon' hora, eh?—preguntá en Vives al guarda agullas.

—Sí, senyor. Ja poden entrar, ja; no passará cap tren.

La boca del túnel, especie d' arch triomfal fet de mahons, estava com encaixonada dins dels contraforts que formava la tallada vessant del puig, ans d' aixecarse soaument de la plana. Entre mitj dels contraforts passava la via, neta y blavosa, ab sos rails lluhents y sas endressadas *cunetas,* per hont lliscava un regarol d' aygua negrenca, provenient de filtracions del puig.

Aquells senyors miraren l' aygua, la remogueren ab los bastons, que n' eixían ab la birolla enllefiscada de negre llotím, y las emprengueren ben prompte per las fosquedats del túnel, rompudas al cap devall per un forat lluminós, petit com la boca d' una mina.

—Y, donchs— preguntá 'l guarda agullas al tartaner—qué será un fet això?

—En Vives diu que sí; are ho van á

mirar. Prou convindria; pero jo 'm temo que siga una mangáuixa.

—Quí son aquets senyors?

—Aquell alt, de la caxutxa blanca y barba negra, diuhen qu' es l' enginyer, aquell de las barballeras rojas he sentit que l' anomenavan mestre Groch, mister Groch, ó no sé cóm. Parla molt poch y empatollat; tinch entés qu' es inglés. L' altre petitó, que dú la bossa á l' esquena, diuhen qu' es l' amo dels quartos.

—*Dingú* ho diria.

—No, lo qu' es pe 'l vestuari... peró gasta bon tabaco y no l' escasseja, no. Mireu quinas *cigalas* m' ha dat.

Y 'ls intercolutors callaren al veure reapareixer als forasters per sota aquell arch qu' era altissím sobre llurs caps, tan petit com semblava al peu del puig.

Duyan conversa tirada y usavan uns

mots, tals com *antracífero, secundari*, *ullas*, *greda,* y altres per l' estil que, ni ascoltantlos bé, tartaner y guarda y fins lo mateix Vives, ne pogueren treure l' aygua clara.

—Be, digué—'l de la gorra blanca, aném á veure las *calicatas?* son gayre lluny?

Y sense esperar quasi bé resposta, se las enfilá com un cabrit pe 'l corriol qu' arrancava dels estreps del túnel, seguit de sos companys.

—Si han de pujar fins al cim...

—Sí, ja 'n tenen per' estona. Ahont cau lo pou?

– May lo so vist; peró tinch entés qu' es á l' altra vessant.

—Jo 'm creya qu' era un botjar?

—Si, home, un hermot com lo cap d' aquest cantó y encare sense 'ls pinetells que per aqui verdejan mitja montan ya

—Ja 's ben feréstega tota aquesta afrau. Per arribar fins aquí, seguint la rasa, de poch que rompo mollas y tartana y 'l coll de l' animal y tot.

—Prou; lo estrany es qu' hagueu arribat sencers. Mireu, si tot això no es una mangáuixa com vos dieu, lo primer qu' haurian de fer es bona carretera.

—May deveu veure un ánima pera aquí.

—Las que porta 'l tren, que passa tallant la cara; ni fesomias veig. Sòrt dels de carga que ronsejan una mica y parlo ab los conductors, sinó, ja ni sabria dir una paraula. Tot lo dia dins de la caseta com un xup... ja os dich qu' es trist l' ofici, en aquest indret. Es molt solitari tot això, molt.

—Donchs ara potser vos ho animarán.

—Avuy fós y demá festa! Pero sabeu

que farán, si de cas: empastifarho de mala gent. Aquets minayres de carbó solen *ser* una genteta!

—Es clar, un ofici de tanta pena, qui voleu que 'l fassi... Be, deixéume anar á desenganxá 'l Menut.

—Sí, més val, més val, que ja n' hi há per estona.

Encare tingueren eixos dos homens temps pera fer un gotet d' ayguardent dins de la caseta, veure passar un tren de passatjers, que com deya 'l guarda agullas tallava la cara, y garlar mitj hora més sobre las probabilitats d' aquella esplotació de minas que ni l' un ni l' altre veyan prou clara.

Mes, al vespre, tot Pratbell la dava ja com cosa certa, y 'ls forasters, al cassino, eran tractats com semi-deus per tot un poble que no hi veya de cap ull. Aprofitant l' entusiasme, 'l senyor de la

bossa obrí una suscripció per' accións, en Vives invocá 'l patriotisme y la necessitat de ressucitar la vila. Llavors se comensaren á veure caras llargas y gent que dissimuladament girava cua. Los uns escarmentats pe'l carril, d' altres entrampats fins á la nou del coll, molt pochs foren los que s' assentaren á la llista. Això no obstant, s' arreplegaren uns deu mil duros, al cap de pochs dias s' obrí una *oficina* al carrer Major ab un lletrero que deya «Carboníferas de Malgual» y un centenar d' homens, manats per *mister* Groc, comensaren de valent dalt d' aquell botjar, un gran casalot, un camí, un pou y més avall, una mina. D'en tant en tant, en Vives muntava á caball, visitava las obras y tornava á Pratbell plé d' entussiasme: «las Habitacións ja están acabadas, lo pou te més de vint metres,

dos cents la mina, ja troban pissarras y lignits; *mister* Groc, ab tan pocas paraulas com gasta, deixa entendre que ben aviat serém al carbó.» Després feya la descripció pintoresca de l' escena ab tots los colors hermosos que dóna l' alegría.

—Si vejesseu, alló sembla una Babel de llenguas y vestits: valencians, aragonesos, catalans de la vora del Ebro, l' un ab saragüells, l' altre ab calsa curta y calsó, qui ab barretina, qui ab un bolet, los mestres de casas tots enguixats, los minayres, ab los vestits de lona regalimant, trayent lo cap pel pou ó per la mina, negres com escarbats eixint del cau; tot un formiguer fent professons en distints sentits. Han fet tal daltabaix de terras, qu'aquell puig no sembla 'l meteix: aqui un terra-plé, allí un tallat, á dalt una gran

plassa, per tot arreu carrilets ab truchs que corren sols, carregats de terras ó ròchs, y ells mateixos se buydan y allargan aquells caminals penjats sobre la timba. Dalt de la plassa, hi veureu las habitacions, una caserna com mitj carrer Major, feta ab massís de mahó fins á uns vint pams d' alsaria y, demunt, lo menos metre y mitj d' engrahellada, també de mahons ab *zigzag*, pera la ventilació dels ayres. Hi ha establía, la forja, una gran quadra hont dormen los travalladors y, al altre cap, aposentos pera mister Groc y 'ls capatassos. Vos dich qu' es obra de gegants y que sorprén trobarla en aquell tou de montanyas plenas de bosch, sense una casa ni altre senyal de vida que 'ls trens que sentiu rimbombar per baix de las timbas y moure terratrémol per dins del túnels

En Vives comunicava son entussiasme al auditori. Los accionistas glatian de goig; los que no ho eran, gayre be s' en penadian, Pratbell en massa tenia posada l' esperansa en las «Carboníferas de Malgual».

Aixis passaren quatre mesos ben bons, quan un dissabte 'l matí no s' obriren las Oficinas. Mister Groc, baixá ab dos homens pera endursen lo setmanal dels travalladors, buscaren per aquí y per allá al administrador, y sapigueren, últimament, qu' havia marxat en lo primer tren cap á Barcelona. Mister Groc s' hi posá deveras, volgué enmanllevar diners pera pagar á la gent; peró com no duya la firma de la societat... Llavors, se presentá al jutje, al alcalde, demanant ab tota la formalitat d' un inglés que li obrissin la porta de las ofi-

cinas, que 's prengués inventari é incautantse dels fondos se li entregués lo setmanal. Tots li preguntaren á títol de qué, quina personalitat tenia, y no 'ls tragué d' aquí. L' home ja 's veya perdut si tornava á las minas y lo pitjor de tot, deshonrat, quan xiulant algú á las orellas d' en Vives, amo del puig, é indivíduo del consell de la Carbonífera de Malgual, li feu aprontar los diners á fí d' evitarse disgustos majors.

—Teniu; peró aixó no més avuy. Ja podeu despatxar als travalladors,—digué en Vives, blanch com un ciri.

Mister Groc restá veyent llumenetas. Es á dir que tant meteix se podia creure en una estafada? Impossible, impossible! Y 'ls doscents mil duros suscrits á Barcelona? Y 'ls vint mil gastats? Ca! ell escriuria al president,

aniria fins á trobarlo. ¿Y 'ls tribunals? Y 'l presidi? Impossible! Enhorabona que creguessin com ell en la fugida de mala fe del administrador... peró una estafada de part del director. ...

—Donchs, jo hi crech—feu, més mort que viu, lo pobre Vives.

Y l' inglés torná tot concirós á las minas y despatxá á tothom que, no content de menjar á despesas d' ell, volgués esperar fins l' altre dissabte en qu' hauria aclarit la veritat. Cartas y viatjes de res li serviren, com no fós per' arrancarli las alas del cor, fins al punt de no deixarlo tornar á las minas. Escrigué al únich capatás que hi quedava, y aquest doná 'ls despatxos á la dotzena de minayres morts de fam, qu' havian ascoltat al inglés; peró, embestits per la gana y envalentonats pe

'l nombre, encare aquestos lo despatxaren á n' ell á pedra seca.

Un cop sols, s' ensenyoriren de las claus, de las pocas provisions que sobraren, d' eynas, armas y demés, estimbaren truchs y carretons, y al vespre, tancats en l' aposento de Mister Groc, apurant de copa en copa mitj barril de cervesa y duas garrafas de *pipermin*, acordaren dar algun cop de má.

Ajegut de gayrell, entre la mullada taula y la cadira, qui no estava assegut á terra, tots més negres que la sutja, anavan cabussant y adormintse de un á un, tot repetint:

—Y, es clar, d' un modo ó altre 'ns hem de guanyar la vida.

—Si aixampo á l' Escanya-pobres, me la paga ell—feya, aclucant los ulls, un geperut y colltort, que sóls en silueta 's veya qu' era l' Aloy.

Y deyan aixó ab vocals tan menjadas, un tó tan defallit y unas bocas tan tortas, que s' hauria dit que 's morian. Mes si no 's morian ells, ja moria quelcom més: los sentiments honrats en llur cors y la llum de petróli, tota escurada y cremellajant, que tenyía de claror rojenca las armas de demunt la taula.

X.

MENTRESTANT, al castell tot seguia, poch més ó menos, del meteix modo: la Tuyas, recelosa y esporuguída del nou marit, fentse compte de no mossegarlo may més, peró no perdonantli may més tampoch la tentativa d' escanyarla; l' Olaguer administrant lo d' un y altre, cercant debadas qui li llogués La Coma, plorant la merma qu' aquell any li havian fet la conducta d' en Pere y 'l passament de comptes, en lo qu' encare, per bon arreglo, aquell li arrancá cinquanta quatre du-

ros, nou rals y mitj; marit y muller, cada cop més cegos pel diner, més esparverats de tornarse pobres.

Enllepolit per las cullitas del primer any, l' Escanya-pobres no se sabia acabar las pérduas del segón; ni la Tuyas podia cóures l' entrega de las trescentas lliuras qu' havia tingut de fer al oncle de son marit per tota avinensa. Es veritat que la llegítima reclamada pujava á cinch centas, més pera lograr semblant rebaixa, quasi be 's podian estalviar cartas y passos. L' Olaguer no n' havia sabut prou, si no es qu', avingut ab l' altre, eixint de ca 'l notari s' embutxacá un paper de plata. Contavan los dos, qu' aquell any, d' una banda y altra, entre lo entregat y la falta de guanys, lo menos havian perdut sis cents duros: ¿no hi havia, donchs; motius d' esporuguirse?

Per aixó, la Tuyas ja no sols estalviava més y més, sinó que feya mitja per altri totas las estonas possibles, y quan la deixava ella, la prenia la Coixeta. Del mal lo menos; sempre 'n treya vuyt ó deu ralets per setmana. D' aquestos ne dava dos á aquella noya, qu' era quasi qui havia fet tota la feyna; y anava apilonant los altres y fentse 'ls bescambiar en moneda d' or tan promte com la quantitat ho permetia.

Per la mateixa por, no trobant comprador ni mitjer. l' Escanya-pobres se decidí á conrehar pel seu compte part ó partida de la Coma, ab lo seu matxo, ab un qu' altre jornaler que quedant en vaga 's llogava á mitj preu algun dia, ó ab los pobres passa-volants que, tot fent camí, volian guanyarse las caixaladas del hostal. Fòra 'ls enemichs, una pistola á la faixa per si

de cás, se creya á La Coma ja tot segur y eran pochs los dias que no hi anava ab jornalers ó sense, mal que li pesés. ¡Ditxosa Coma! Ningú li comprava ¡Malviatje las terras! La Coma era son torment; peró hi anava y l' única precaució que prenia era la d' arribar al castell ab claror de sol.

No obstant, un dia 's feu fosch, tan fosch que la Tuyas y la Coixeta no pogueren esperar més sense tancarse, y 'l home no arribava. L' esperaren fins altra hora, desvetlladas y ab sobresalt més de por de trobarse solas que de lo qu' á 'n ell hagués pogut passarli, y acabaren per condormirse y anársen al llit. Morta de son, la Tuyas, s' acotxá sense fer l' acostumada visiteta á son tresor; mes, á mitja nit, un somni pesat la desvetllá plena d' alucinació terrible.

—Si m' haurá fugit robantme!

Y encengué llum, y tirantse uns enaguas sobre, nerviosa y febrosenca, comensá á forcejar la feixuga capsalera ab temeritat de brau. Bregant y més bregant, n' eixí, encar que molla de suhor, lassa y esporuguida del cop que doná la fusta al caure á terra: peró ja veya la porta de son sagrari, ja l' obria ab la clau, ja tocá, no sóls sas doblas, sinó las del Olaguer y tot. Allí podia barrejarlas, esténdrelas demunt son llit, encar calent, sens perill d' esser escanyada, nadar en un mar d' or; ella ho tenia tot, era més rica, era felís.

«Tuyas, deya un paper que trobá al peu del portal la Coixeta, l' ende-al matí—Tuyas, per Deu y pe 'ls sants

y per tota la Cort celestial, no 't recordis de la meva prohibició, estich pres, amenassat de mort, deixa *mil duros, mil, sense mancarnhi un*, al peu del reixat, á má dreta, aquesta nit, y no avisis, per Deu, á la justicia, sinó soch mort, míraho bé es la meva lletra, hi poso la meva firma, *mil duros*, sense faltarhi un xavo... Tuyas, soch jo, ton marit, no t' enganyo, pateixo molt, no digas res, posa *mil duros* ben embolicats que 'ls pugan pendre depressa, no guaytis, no vulgas saber qui 'ls vé á buscar, sinó ho pagarás tu després. *Mil* sense faltarhi una malla.»

Los ulls, esfonzats per la febra de la nit, ho llegí ab prou feynas la Tuyas, escrit ab lletra tremolosa, en un paper tan arrugat y enmascarat qu' ho feya boy ininteligible. La Coixeta, veyent que mudava 'ls colors y presentint lo

que passava, saltá tota enguniosa:

—Qu' es del amo? qu' está prés?

—Calla, tafanera, ¿per qué té d' estar prés?—respongué la Tuyas, indignada y clavantli 'ls ulls fins al cor.

—Podrian ser lladres.

—Los lladres no buscan als pobres. Cúset la boca, déixam estar.

Y esqueixant lo paper en mil bocins, los tirá al fòch, y 's passá 'l dia tota sorruda, tancada al dormitori, furejant pel primer pis, per los recóns més foscos del castell, pujant y baixant, anant y venint com rata enmatzinada, y no deixant eixir ni al peu de la porta á la Coixeta. Cap al tart, tancá ja 'l castell, s' endugué totas las claus á la butxaca y no aclucá l' ull en tota la nit.

L' endemá, ans d' obrir á l' Coixeta, sortí al pati, badá á pleret la porta

gran y al llindar trobá un segon paper, sota una pedra:

«Tuyas, es lo darrer mot, si algú ha prés aquells *mil*, pósanhi altres tants, al recó dret del reixat, colgats ab herba. No 't demano res téu, encare després, jo t' ho prometo, t' ho juro, te'n daré mil pera tu, posalshi, sense por, ningú 't fará res, y sinó sí. No 't recordis de lo que 't deya; me 'n desdich de debó, no te 'n demanaré comptes no, encare 't besaré las petjadas, m' haurás salvat d' una mort esgarrifosa, ves si 't deuré, t' ho daré tot, tot. Tuyas, per Deu, no puch més, sálvam, demá no hi serás á temps. Olaguer.»

Aquesta carta la llegí tres vegadas, ficsantse en las frases «darrer mot», «si nó si» y «demá no hi serás á temps»; la derrera mitj esborrada evidentment per una llágrima. Cremá 'l paper, cri-

dá á la Coixeta, y altre cop se la vejé rondar tot lo matí, esferehida, pel castell, fins á mitj dia, qu' atravessant la cuyna ab lo devantal carregat, tota corva pe'l pes que hi duya, entrá ab rostre rioler á sa cambra hont se tancá de part de dins. Havia trobat tres talegas sota una rejola del quarto fosch, y contant las doblas y recontantlas no eixí á dinar fins á las tres.

No s' havia post lo sol, que tancá y barrá 'l castell, y quan se trobá sola en la cambra, obrí l' amagatall, obrí la calaixera, contá demunt d' ella mil duros en doblas de quatre, las apiloná formant dos pilanets d' or ayrosos y lluhents que la encisavan. Y perlejantli 'ls ulls, embadalida, 's llansá á abrassarlos, exclamant:

— Això 'm voldriau pendre?... Nó, nó, no m' ho pendreu.

Los pilans s' enfondraren, formant un gran munt d' or. Llavors, més frisosa que may, arreplegá las únsas y ab ellas, ab las del secret y ab los capdells dels *durillos* omplená tot un cabás, se 'l posá á la falda y abrassantlo gelosa com la mare al fill que vá á morir, passá tota la nit en la cadira, al peu d' una finestra, ascoltant anguniosa, arrahulida, lo més insignificant cruixit.

—«Lo darrer mot», demá no hi serás á temps». Oh, tant de bó! Torna á escanyarme are... Jo mestressa de tot, ja 't tinch un amagatall més y d' altres te 'n trobaré, encare; tots, tots, lladre! avaro! miserable! ¿Per qué 't vas casar ab mi? Pera heretarme, pera arreplegarho tot, perque jo era vella y 't creyas durar més tu. Y are vols tocarme 'l cor, que no hi tenen dret si no aquestas; sí, vosaltres, fillas mevas,

vosaltres. ...Y are vóls ferme por ab aquell «sinó sí»... Si 't mores tu; jo ja 'm salvaré. Que passin aquesta nit sense venir... ja m' arreglaré demá... Y si venen, aquí, aquí ab vosaltres me trobarán; ma derrera mirada será pera vosaltres, fillas mevas! Peró nó, demá, si éll no viu, jo 'ls acusaré, aniré á veure al jutje, ho posaré tot en renou pera que 'ls cassin, demanaré Civils pera 'l castell.

Y al dir aixó, encenegada en sa passió, boja, fora de sí, estrenyia ab frisansa aquell cabás contra son cor agitat. Las horas que llansava 'l campanar, pausadas y tristas com llágrimas sonoras del temps que 's moria en la soletat, un lladruch perdut, lo xiscle d' un tren de carga que fería la quietut llarch y planyivol, la finestra que trontollava al buf del vent ó l' alenada

d' aquest que venia plena de las endormiscadas ramors dels camps, la sobressaltavan, l' omplian de por, li fingian la veu, lo pas, la respiració de l' Olaguer, qu' arribava escapat á péndreli tot, á robarli fins l' esperansa del pervindre entrevist. Altres cops no era ell; los lladres, tot l' escamot que s' atansava per' assaltar lo casal. Y altre cop imperava 'l silenci y l' esperit reprenia sas lluytas, afalagant lo desitj d' un triomf complert.

Després, un crit de la conciencia acusadora l' alarmava, fentli exclamar interiorment:

—Nó, no faig sinó cumplir las sevas propias ordes. No havia tingut ell meteix lo pressentiment? No deya que per molt que m' ho demanés, may, may donés un xavo. ¿Qué faria ell en lo meu cas? Encare recordo la primera

nit: «ni un xavo meu.» Ah! es á dir qu' ho havia de pagar jo? Mira com avuy meteix se'n adona; are ja parla de lo sèu y fins me'n promet paga. Això demostra lo qu' ell hauria fet pera mí. Pero nó, nó; las sevas ordes, las órdes que donava estant seré; aquestas haig d' acatar, no las que potser li dictan los meteixos lladres. Oh, sí, 'ls lladres las hi dictan; ell nó. Per això hi há l' amenassa. Los lladres, los lladres: ell no las dictaria per que éll s' escapará, s' escapará.

Y aixis divagava y 's contradeya y 's moria d' angunia ó 's banyava en aygua de rosas, perduts los ulls en la tenebror de la fosca, abrusada per la febra de la inquietut y del amor que per son tresor sentia.

Y al matí següent, molt d' hora encare, torná á badar lo portal, plena de

basarda. Al consabut recó, no hi havia cap paper. La joya li causá un cobriment de cor.

—Ah!... ja respiro... tot es meu... ja so felís!

XI.

Vuyt mesos després, Pratbell despertava de debó. No tots los viatjers havian passat indiferents, via amunt y via avall. Algúns s' havian fixat en las condicions naturals d' aquell territori, y com ans l' Urgell hi abocá carretadas de blat, l' industriosa Barcelona hi esmersava diner, are. Se parlava ja de bonichs *chalets* que projectavan ferhi barcelonins pera passar l' estiu; los antichs molins, ja mitj enfondrats y ab llurs rodas corcadas, restavan aclaparats devant de la colossal

farinera que, prop d' ells, s' estava bastint; lo castell, adquirit á la viuda per tres mil duros (á preu de pedra) era enderrocat entre núvols de pols per' aixecar en son lloch una gran fábrica de filatura; l' explotació formal de las minas seria ben aviat un fet. Pratbell, donchs, no havia sofert sinó la perturbació momentánea que causa tota innovació gran y sobtada. Sa vida, son modo d' esser prenían nova empenta, forma nova; lo xiulet del tren ja no sonava ergullós y antipátich sinó com trompeta de resurrecció.

Un jorn, arribá allí la comissió d' enginyers que hi enviá la nova companyia carbonífera pera estudiar las exploracions fetas y estat d' obras, á fí de recomensar los travalls y rescabalar als accionistas estafats.

La casalot ab tanta fanfarria anome-

nat Habitacions, estava malmés, sense vidres, sense portas, ple de goteras; la forja, mitj enrunada; 'ls carrilets, rovellats; los terraplens, ja coberts d' herba; lo pou gran, tapat ab taulons y feixinas y, allá al fons del abim, se veyan encare alguns truchs y carretons trabucats, la carcanada, d' un matxo ab las morrallas y bast y tot. Lo botxar, en cambi, rebrotava per tot arreu, grans matas de ginesteras salpicavan de flors d' or aquell camp de batalla ab l' imponent indiferentisme que té la naturalesa per las obras del home.

Los enginyers feren destapar lo pou y recorreren la mina, entrathi per la boca, provehits dels corresponents fanals. Al arribar á l' unió de la mina y 'l pou, un dels enginyers, aixecant lo cap, sentí en lo front la desagradosa rascada d' un objecte fret, punxós y bran-

dejant, ensemps que sos peus ensopegavan ab pellingos de roba. Torná enrera un moment, ple de vaga temor, pera passar altre cop endevant més ajupit, fins á trobarse al mitj del pou. Llavors, ell y sos companys notaren qu' en lo groixut travesser dels ternals, penjava un objecte recargolat y monstruós, plé de traus y ánguls y de siluheta estranyament humana. Hi acostaren las llanternas y recularen esferehits. Era un esquelet humá. Estava penjant al travesser per sota las aixellas, lligadas las peladas mans derrera: arnada barretina cobria son cap de mort y trossos de roba, escaixelats y humits, penjavan encastats al costellám y als fémurs, Sobre aquellas parets de carbó ressaltavan més blanchs los ossos. Peró lo més esgarrifós, perque duya á l' ánima la revelació dels sufriments

que degué passar l' infelís, era véure-li la posa revinclada dels genolls y de sos peus crispats, lo cap girat per amunt, ab la barra oberta, com si encare cridés socors als de dalt de la montanya

Tothom quedá espahordit; mes un dels guias, vehí de Pratbell, regirant la roba de terra, exclamá de sobte:

—Ja sé qui es: l' Escanya-pobres .. un tros d' armilla del notari.

Y com vejés que xocava la fredor de sa expressió, afegí:

—Un bona pessa; no 's perdé pas tan galan cosa.

Mars de 1884.

BARCELONA:
ESTAMPA ESPANYOLA,
carrer del Hospital, 87.

REVISTA LITERARIA

PERIÓDICH MENSUAL

Surt en plechs de 24 planas

Preu de suscripció 12 rs. any

DIRECTOR

JASCINTO LAPORTA

REDACTORS

Gonzalo Vehils.—Joan Freixas.—Alfons M.ª Parés.—Roman Arnet.

ADMINISTRADOR

DOMINGO CASANOVAS

COLABORADORS

Srs. Aguiló.—Alsina.—Balaguer.—Bassegoda (don B.)—Bassegoda (R. E.)—Batet.—Bertran.—Bofarull (D. Antoni.)—Bofarull (D. Andreu.)—Briz.—Calvet.—Careta.—Collell.—Forteza.—Franquesa.—Genis.—Guimerá.—Ixart.—Llorente.—Masriera.—Matheu.—Mercader.—Mestres.—Milá.—Oller.—Pagés.—Pons y Gallarza.—Queralt.—Riera y Bertran.—Roquer.—Rosselló.—Roure.—Rubió.—Picó y Campamar.—Sardá.—Soler.—Torres y Reyetó.—Ubach.—Verdaguer (Mossen Jascinto).—Vidal.—Vilanova.

Se suscriu en la llibreria de Verdaguer, Universitaria y en la Administració: Hospital, 87, imprenta.

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 064306571